

Najviši vrh Velebita

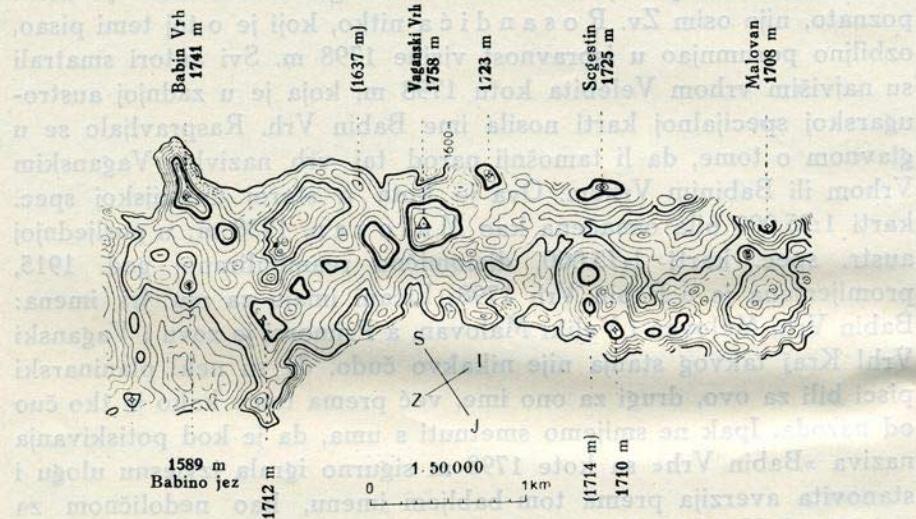
Dr. Zdravko Lorković (Zagreb)

Zadnjih deset, petnaest godina dosta se u našoj planinarskoj literaturi raspravljalio o najvišem vrhu Velebita. Kod toga je važniju ulogu igrala alternativa u nazivlju: V a g a n s k i V r h — B a b i n V r h nego samo pitanje faktične visine toga vrha. Koliko je meni poznato, nije osim Zv. R o s a n d i Ć a nitko, koji je o toj temi pisao, ozbiljno posumnjao u ispravnost visine 1798 m. Svi autori smatrali su najvišim vrhom Velebita kotu 1798 m, koja je u zadnjoj austro-ugarskoj specijalnoj karti nosila ime Babin Vrh. Raspravljalio se u glavnom o tome, da li tamošnji narod taj vrh nazivlje Vaganskim Vrhom ili Babinim Vrhom. Ova je kota u staroj austrijskoj spec. karti 1:25.000 bila označena kao M a l o v a n, 1738 m; u posljednjoj austr. spec. karti 1:75.000, djelomično reambuliranoj god. 1915, promijenjena je u Babin Vrh 1798; Ličani imaju za nju tri imena: Babin Vrh, Malovan i Veliki Malovan, a Primorci je zovu i Vaganski Vrh! Kraj takvog stanja nije nikakvo čudo, da su neki planinarski pisci bili za ovo, drugi za ono ime, već prema tome kako je tko čuo od naroda. Ipak ne smijemo smetnuti s uma, da je kod potiskivanja naziva »Babin Vrh« sa kote 1798 m sigurno igrala izvjesnu ulogu i stanovita averzija prema tom babljem imenu, kao nedoličnom za najviši vrh Velebita. Naprotiv, u interpretaciji dra I. K r a j a č a dobiva naziv »Babin Vrh« baš na tajanstvenosti i osebujnosti, jer je Baba staroslavenski simbol tamne sile, zlo Božanstvo, Baba Zima, koja ljude bije ledom, mrakom i nevoljom. God. 1929 u »Planinarskom vodiču po Velebitu« od prof. dr. J. P o l j a k a nazivlje se kota 1798 m Vaganskim Vrhom, pa je prema tome i HPD provelo svoje napise austrijskij specijalnoj karti nosila naziv Vaganski Vrh, prekrštena austrijskoj specijalnoj karti nosila naziv Vaganjski Vrh, prekrštena je u »G o l i ć i«.

Godine 1932, baš nekako u vrijeme kada se u Velebitu vršila reambulacija sa strane Vojno-geografskog zavoda, izšao je u 4. broju »Hrv. planinara« članak g. Zv. R o s a n d i Ć a, u kojem je on prvi iznio opravdanu sumnju, da kota 1798 m nije najviši vrh, nego da je niža od susjednog istočnog vrha Golića, odnosno po austrijskoj specijalnoj karti Vaganskog Vrha, 1758 m, te da je prema tome krivo

u toj karti upisana. G. Rosandić je opazio, da masiv kote 1758 m sasvim zatvara pogled na istočni dio Velebita, dok je naprotiv sa Golića, koji bi navodno imali biti niži, pogled otvoren na sve strane. Ova ista pojava pala je i meni u oči, kad sam 1924 god. bio prvi put na Vaganskom Vrhu. Sjećam se dobro, kako sam se čudio, da se sa 1798 m iza navodno nižih Golića ne vidi Sv. Brdo, koje je samo 5 metara niže od Golića, ali mnogo dalje od njih nego vrh 1798 m. Kako sam međutim tada bio ne samo prvi put na Vaganskem Vrhu nego i na Velebitu uopće, pa ga nisam još dovoljno poznavao, odustao sam da ta svoja opažanja objavim.

Godine 1934 izšla je nova specijalna karta Vojno-geografskog instituta u omjeru 1:100.000 pa je tom kartom konačno riješeno pitanje najvišeg vrha Velebita. Začudo nije se nitko nakon tolikih

Karta predjela oko Vaganskog Vrha u Velebitu, u mjerilu 1:50.000. Pretežno iznad 1600 m. Visine u zagradama označuju kote iz austrijske spec. karte 1:75.000, ostale prema novoj reambulaciji od god. 1931. Horizontale na:

1700 m; 1600 m; 20 m; — — — 10 m.

raspravljanja o toj temi osvrnuo u »Hrv. planinaru« na tu kartu, što je svakako potrebno, pogotovo u vezi sa »Pl. vodičem po Velebitu«. Nova reambulacija, provedena 1931 god., dala je pravo g. Rosandiću, jer je u toj karti kao najviši vrh označena triangulaciona točka 1758 m, a nosi ime »Vaganski Vrh«, dok je prijašnja kota 1798 m ispravljena i iznosi samo 1741 m, dakle je za 17 m niža od triangulacione točke 1758 m. To se je uostalom već i prije predviđalo, jer nije bilo razloga da se za triangulacionu točku odabroa niži vrh, dok je susjedni viši jednako tako pristupačan. Da bi se i oni, kojima nisu priruci ni nove ni stare specijalne karte mogli lako orijentirati o odnosima tih vrhova, donosim reprodukciju nove specijalne karte, pove-

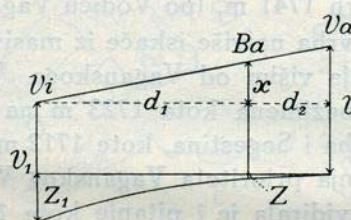
canu na omjer 1:50.000. Karta prikazuje samo onaj dio najvišeg dijela Velebita, u kojem vrhovi premašuju visinu 1700 m, izuzev mnogo istočnije Sv. Brdo i tamošnji Babin Vrh (1746 m), koji također prelaze 1700 m visine. Na karti je unesen samo najgornji sloj masiva iznad slojnica 1600 m, jer je taj dio relativno svedenih oblika, dok se sa visine od 1600 m ruši strmo 200—300 m na jug i sjever. Ispod 1600 m nacrtane su na toj karti samo neke duboke ponikve (vrtače), od kojih se ona između Malovana i Segestina spušta čak ispod 1500 m, a uz to su još pridodane pojedine obrubne doline, koliko je potrebno, da slika masiva bude cjelovita. Slojnjica 1700 m označena je jače, da jasnije iskaču svi vrhovi iznad 1700 m. Visine, koje su une-sene u novoj spec. karti, označene su masnim brojkama, a one iz posljednje austrijske spec. karte sitnim brojkama i u zagradama.

Upada u oči, da se najviši vrh, Vaganski Vrh, nalazi otprilike u sredini masiva pa ujedno predstavlja i najveću površinu, koju obuhvata slojnjica 1700 m. Ako ne smatramo posebnim vrhom susjedni zapadni vrh od Vaganskog Vrha, kojemu visina nije u karti označena, a prelazi 1740 m, onda bi bio drugi po visini najzapadniji vrh toga masiva: Babin Vrh 1741 m, (po Vodiču Vaganjski Vrh 1791 m).* Produceni hrbat toga vrha najviše iskače iz masiva pa se zato gledan sa ličke strane pričinja višim od Vaganskoga Vrha. Zatim slijede Segestin sa 1725 m, bezimena kota 1723 m na sjevernom obronku između Vaganskog Vrha i Segestina, kote 1712 m i 1710 m i Malovan sa 1708 m. Osim pitanja prioriteta Vaganskog Vrha i Babinog Vrha nova reambulacija likvidirala je i pitanje kote 1760 m istočno Babinog Jezera. Ovaj vrh, koji je po staroj specijalnoj karti 1:25.000 najviši vrh, jer je Babin Vrh u toj karti označen sa »Malovan 1738 m«, nazivlje Drag. Franić u Nast. Vjesniku 1894 Veliki Malovan i smatra ga najvišim vrhom Velebita. U »Plan. vodiču po Velebitu« označen je kao Babin Vrh, 1760 m. Na novoj karti nije mu visina označena, ali prema slojnicama ne premašuje 1690 m, što se i sa opažanjima u terenu posve podudara. Osim ovih vrhova ima još nekoliko drugih od manje važnosti, kojima se visine po novoj i staroj karti također ne slažu. Tako je u staroj karti jedan vrh greben, koji sa sjeverne strane zatvara veliku ponikvu između Vaganskog Vrha i Babinog Vrha označen sa 1637 m, dok je prema novoj karti taj vrh visok od prilike 1665 m. Zatim se po prilici na mjestu, gdje je u novoj karti unesen vrh Segestin 1725 m nalazi u staroj karti kota 1700 m, dok se u »Vodiču« spominje na str. 223.: »Segestin 1714 m«, a pod slikom kod strane 208 je označeni sa 1658 m, ali se kota takove visine nalazi neka 2 klm jugoistočno od Malo-

*) Zapravo su drugi i treći po visini Sv. Brdo (1753 m) i tamošnji Babin Vrh (1746 m) i na krajnjem jugostoku toga masiva.

vana, a ne sjeverozapadno, kako stoji pod slikom. Kota 1714 m na-
lazi se u staroj karti po prilici na onom mjestu, gdje po novoj karti
dotični vrh ne premašuje 1690 m.

Pitanje je naravno, da li je i nova reambulacija u svemu posve
točna. Istina je, da je cijeli ovaj plato iznad 1600 m sasvim nanovo
u karti nacrtan i to, koliko sam se mogao uvjeriti ove godine (1937)
na terenu, mjestimice upravo frapantno točno. U zadnjoj austrijskoj
spec. karti ovaj je dio Velebita tako loše i nejasno prikazan, da se
čini, kao da je to sama neprohodna kamena pustoš sa strmim stije-
nama i provalijama, a kad tamo to su pretežno oble glavice prekrite
većinom travom i klekom bora, a samo se na sjeveru i jugu ruše
strmim liticama u dolinu. Ove sam godine, nakon 13 godina, po drugi
puta prošao ovaj dio Velebita, pa me je zanimalo da provjerim to-
čnost nove specijalne karte. Već sam sa Sv. Brda mogao ustanoviti
isto što i pred 13 godina, da se naime iza Vaganskog Vrha (»Golića«
1758 m) ne vidi Babin Vrh, koji bi se morao vidjeti, kad bi bio 1798 m
visok. Prema tome bi se nova karta, koja mu daje samo 1741 m,

s time podudarala. Još ljepešu potvrdu za ispravnost novih visinskih
oznaka dobio sam na samom Vaganskom Vru, 1758 m. Lijevo, tik
uz bočinu Babinog Vrha, vidi se u daljini Visočica, a njezin vrh
dosije, koliko se prostim okom može prosuditi, točno razinu Babinog
Vrha. Kako je Visočica samo 1619 m visoka, to je time nepobitno
dokazano, da je Babin Vrh niži od Vaganskoga. Već jednostavna
geometrijska konstrukcija spajanja trigonometrijskih točaka Viso-
čice, 1619 m i Vaganskog Vrha, 1758 m s jednim pravcem pokazuje,
da visina Babinog Vrha nije 1798 m nego 1741 m, dakle slučajno baš
toliko, koliko je označeno u novoj spec. karti. Slučajno kažem zato,
jer je visina 1741 m dobivena spomenutim načinom ipak nešto malo
pogrešna radi toga, što nije uzeta u obzir zakrivljenost Zemlje. Uva-
žimo li zakrivljenost Zemlje, koju ćemo izračunati po običnoj geo-
detskoj formuli $\frac{d^2}{2r}$, gdje d znači udaljenost od našeg stajališta, a r
polumjer zemlje (6377 klm), treba račun izmijeniti prema priloženoj
konstrukciji. Ako sa V označimo visinu Vaganskog Vrha 1758 m,

sa V_1 visinu Visočice 1619 m, sa Z_1 zakriviljenost na mjestu Visočice = 12,4 m, sa Z zakriviljenost na mjestu Babinog Vrha = 0,18 te sa d_1 udaljenost Visočice od Babinog Vrha = 11 km, a sa d_2 udaljenost Babinog Vrha od Vaganskog Vrha = 1,5 km, biti će formula za visinu Babinog Vrha

$$V_B = V_1 - Z_1 + Z + x; \quad x = \frac{d_1 (V - (V_1 - Z_1))}{d_1 + d_2};$$

$$\text{dakle } V_B = V_1 - Z_1 + Z + \frac{d_1 (V - (V_1 - Z_1))}{d_1 + d_2} = 1740,06 \text{ m.}$$

Rezultat je našeg motrenja i računanja visine Babinog Vrha 1740 m, dakle samo 1 metar pogreške, što je za računanje izvedeno na temelju podataka dobivenih jedino prostim okom i te kako točno. Kad bi pak Babin Vrh bio doista 1798 m visok, onda bi Visočica morala biti preko 2000 m visoka, da bi se razine obiju vrhova podudarale! Smiješno na žalost, kolike su se rasprave o tim vrhovima vodile, svi su se stari nazivi vrhova radi toga tako pobrkali i promijenili, da je danas već i sam tamošnji narod posve smeten, jedini naš »Vodič po Velebitu« dospio u kontradikciju sa novom specijalnom kartom, a svega toga ne bi trebalo, da smo gore iznesenu činjenicu za vremena opazili. Rješenje je bilo tako jednostavno, bez upotrebe teodolita i ikakve sprave, a ipak je došlo prekasno. Tješimo se barem, da nam potvrđuje ispravnost visinskih oznaka nove specijalne karte, što je s obzirom na loše iskustvo sa dosadašnjim kartama također mnogo vrijedno.

Na temelju svega toga smatramo definitivno vrh sa trigonometrijskom oznakom 1758 m najvišim vrhom Velebita. Preostalo bi još pitanje naziva toga vrha, ali mislim, da je i to definitivno skinuto sa dnevnoga reda, jer 1) na novoj spec. karti 1:100,000 zove se ta kota Vaganski Vrh; 2) na starim specijalnim kartama 1:75.000 i 1:25.000 označen je isto tako; 3) taj je naziv već uveden u domaćim i stranim atlasima 4) i u »Planin. vodiču po Velebitu« nazivlje se najviši vrh Vaganski Vrh, premda se ne radi o istom vrhu; 5) raspitivanjima kod pastira i u narodu ne možemo danas ništa više odlučujućeg saznati, jer je već i sam narod smeten pa ne zna više, šta je pravo, kako to i g. Rosandić ističe. Na sedlu između Vaganskog i Babinog Vrha pitao sam dva pastira za nazive vrhova, pa su mi objica jednoglasno odgovorila, da je zapadna kota 1741 m Babin Vrh, a za istočnu 1758 m rekao je mladi da je Golići, a stariji ga je ispravio da je to Vaganski Vrh! Zato je doista najbolje, da svi nazivi ostanu onako, kako su zapisani u specijalnoj karti, a kako to predlaže i g. Rosandić. Neprilika je naravno što je u »Plan. vodiču po Velebitu« konzektventno provedena izmjena nazivlja: 1741 m je Vaganski Vrh, 1758 m su Golići, a bivša kota 1760 m, zapravo ispod 1690 m je Babin

Vrh. Ali kako inače izvrstan »Vodič« ni u pogledu stvarne identifikacije najvišeg vrha nije ispravan pa se mora korigirati, onda se može usput saglasiti i sa provedbom naziva, kako su uvedeni u specijalnim kartama i atlasima.

Ovom prilikom spominjem jednu interesantnu koincidenciju između Vaganskog Vrha kao najvišeg velebitskog vrha i jednog faunističkog nalaza. Godine 1924, prilikom svog već spomenutog prvog uspona na Vaganski Vrh, nekih 50 metara ispod vrha, na gornjem rubu točila, što leži na sjeverno eksponiranoj dubokoj uvali, našao sam na nekoliko primjeraka planinskog leptira *Erebia gorge*, koji u Alpama ne leti nigdje ispod 1700 ili 1800 m visine. To je ujedno bilo prvi i jedini puta, da je taj leptir nađen u hrvatskoj fauni. Kako tu vrstu leptira nisam kasnije našao nigdje u ostalom Velebitu, premda sam ga prošao cijelom njegovom dužinom, posvetio sam mu ove godine naročitu pažnju idući od *Dušica* na *Struge*, ali ga unatoč najveće pomnje nisam nigdje vidio. Jedino kad sam se spustio sa Vaganskog Vrha na spomenuto točilo, našao sam ga opet i to u priličnoj množini, kako se ili sunča na odronjenom kamenju ili siše na žutim cvjetovima jednog planinskog *Doronicum*(?). No čim se iza nekih 20 metara opet izade iz te strme uvale na susjedni hrbat, već tim leptirima nema više ni traga. Čini se, da se ovaj alpski leptir iza ledene doba zadržao kod nas samo na najvišim usponima Velebita pa i tu podnaša samo najhladnija staništa, a takovo je eto baš pod samim najvišim vrhom, izloženo najledenijoj buri, gdje snijeg leži još do konca svibnja i gdje sunčane zrake još samo rano ujutro okomito upiru o tlo, a oko 3 sata poslije podne već zalaze za stijene. Premda je to jedino mjesto, na kome sam do sada našao tu vrstu leptira, ne tvrdim, naravno, da nema možda i drugih mjeseta, gdje se ona zadržava, i ako je mala vjerojatnost, da će se u takvoj visini naći još koje slično točilo. Kao da je eto i sama priroda pokazivala, gdje nam valja tražiti najviši uspon Velebita!

Vaganski Vrh je inače mnogo simpatičniji od Babinog Vrha, jer dok je onome obla glavica pusta i kamena, Vaganski Vrh je sav obrastao bujnom travom, koja umornom planinaru pruža udobno odmaralište. Sa sjevera se strmim klisurama ruši nad teško prohodne ličke šume, dok se prema istoku i jugu spušta ubavim dolovima i proplancima do strašnih litica nad *Paklenicom*. Jedino što manjka ljubitelju prirode ne samo na Vaganskom Vru nego i na cijelom ovom masivu od *Struga* do *Dušica* je siromaštvo planinske flore. Dod su livade Visočice još cijeli mjesec srpanj ukrašene najrazličitijim cvijećem bujne planinske flore, po livadama Vaganskog i ostalih vrhova rijetko se kada namjeri oko na kakovo cvijeće, pa ni za kišne godine, kakova je bila 1937. Sve sama trava, mjesti-

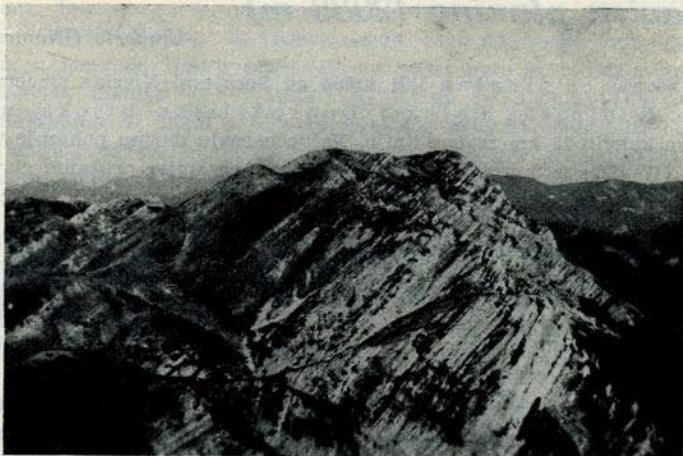

Foto: J. Plaček

Babin Vrh (gledan sa mjesta ispod Vaganskog Vrha)

mice i vrlo bujna, ali premalo šarolika i živa. Cvijeća ima tek na stijenama i nepristupačnim mjestima, gdje ne može doprijeti marva ni sitna stoka.

Negdje pod vrhom, u jugozapadnoj uvali, koja je zaštićena od bure, bilo bi idealnih mjesta za planinarsku kuću. Za sada bi međutim bilo potrebnije, da se uz male investicije bolje uredi planinarsko sklonište na Strugama. Trebalo bi urediti vrata i prozor, da ne može svatko bez ključa unići, jer smo ljetos našli posve razoren štednjak a njegove razbijene dijelove divljački razbacane oko skloništa. Možda bi se moglo pristupiti i oblaganju nutarnjih stijena sa daskama, jer jači vjetar dobrano propuhuje između balvana, pa se sklonište noću brzo hlađi. Kojih 200 m udaljeno od kuće nalazi se vrelo Marasovac, koje je ove godine Higijenski zavod izgradio u lijepo betonirani zdenac za pitku vodu, dodavši mu još bazen za pranje i posebno pojilo za marvu, komfor kakvog se inače ne nalazi u Velebitu, izuzev dviju kuća Higijenskog zavoda na Ogradićima i Baćić Kosim. Kraj vrlo udobne i dosada još samo djelomično opskrbljene kuće ASO-e na Dušicama bio bi uz nešto udobnije sklonište na Strugama ovaj najviši dio Velebita sa svojim zelenim proplancima, vrletnim stijenama i tajanstvenim, slabo poznatim šumama Bunovca i Paklenice lako pristupačan i za duži boravak.

Treskavica planina (2088 m)

Umberto Girometta (Split)

Treskavica planina leži južno od Sarajeva. Njezina sjeverna podina, koju plaču Godinjski Potok i Dobrodoljska Rijeka, udaljena je od Sarajeva kakvih 25 km zračne linije. Najveću svoju dužinu pokazuje Treskavica u smjeru NW—SO; u tom smjeru, koji je istodobno smjer pružanja glavnih kosa, iznosi dužina 18 km. Najveću pak širinu ima planina u smjeru SW—NO; ta dužina iznosi 14 km.

Treskavica planina je svud uokolo okružena visokim planinama: Golom Jahorinom (1913 m), Bjelašnicom (2067 m) Visočicom (1964 m) i Lelijom planinom (2014 m). Od spomenutih planina je dosta oštro odijeljena dubokim udolinama, tako da se prilično samački diže. Jedino prema jugu nema oštih granica, već postepeno prelazi u visoravan Zagorja.

Orografske i morfološke dade se Treskavica planina dijeliti u dva dijela, u sjeverni, viši dio i u južni niži dio. Ta su dva dijela međusobno prilično oštro odijeljena krivudastim grebenom (Prisida i Suva Lastva), koji ide od južnog defilea gorskih kosa (Nikoline Stijene) k sjevernom defileu (Čabenske Stijene).

Po visini, plastici tla, hidrografiji, flori i fauni sjeverna je Treskavica daleko zanimljivija od južne. Na sjevernoj se dižu najviši visovi: Paklješ (2088 m), Barice (2079 m), Djevojačka Stijena (2058 m) itd. Na ravnjaku pak sjeverne Treskavice, koji je amfiteatralno zatvoren strmim pristrancima Čabenskih Stijena, Suve Lastve i Nikolinih Stjena, nalaze se četiri jezera glečerskog podrijetla: Blatno, Bijelo, Veliko i Crno Jezero. Čitava podina sjeverne Treskavice obrasla je nadalje sve do visine od 1500 m gustim šumama. Od te visine na više prevladava goli krš, što izazivlje jaki kontrast između podgorja i nadgorja.

Južna Treskavica je naprotiv skroz monotona i pretežno gola krška visoravan, bez naročitih površnih oblika, zbog čega je i planinari slabo posjećuju.

Po starosti pripadaju geološke formacije Treskavice planine mezozojskoj dobi. Pretežno su to škriljevci i pješčari gornjeg trijasa. Nad ovima se javljaju naslage donjeg trijasa u obliku vapnenaca, a nad njima napokon dolaze mlade naslage vapnenaca i dolomita.

Na sjevernoj Treskavici vlada veliko obilje vir-voda. Ima tu sva sila izvora. Zanimljiva se ta pojava ima pripisati geološkoj gradi planine, koja je samo površno prikrita propustnim vapnencem, dok pod ovim dolaze, već u malim dubinama, slabije propustni dolomiti i škriljevci. Vrela Treskavice planine odlikuju se jako niskim temperaturama; ne nadilaze 2° — 3° C. Pojava tako niskih temperatura ima se pripisati činjenici, što pretežni dio vrela potječe od snježanika i ledenica, a napose što vode, koje se otapaju, imaju kratak i plitak podzemni tok. Opazio sam nadalje, da su vode nekih visinskih izvora bez ikakvog okusa. Ta je pojava također u vezi sa postankom i sa kratkim podzemnim tokom tih izvora.

Na ravnjaku Treskavice planine nalaze se, kako je već napomenuto, četiri jezera u visinama od 1550—1600 m. Najveće je Veliko Jezero, dugo 210 m, a široko 180 m, sa dubinom od 6 m. Po veličini drugo je Crno Jezero, pa Bijelo Jezero i malo Blatno Jezero. Spomenuta jezera ispunjavaju plitke vrtače izdubene u doba glacijala. Pojedino jezero ima uvirak i odvirak. U jezero uvire izravno mali potok, dotično se skupljaju vode, koje se otapaju od snježanika, koji nad jezerom leži. Odvirak je u obliku malenog potoka, koji se nakon kratkog tijeka gubi u vrtače. U području spomenutih jezera, a napose u ždrijelima, koja vode do poje-

dinih jezera, ima sva sila morenskog materijala. Temperatura jezerskih voda varira sa godišnjim dobama. Za najjače ljetne žage ne dosije 10°C . Od životinja opazio sam u jezerima alpsku salamandru i neke vrste močarada i žaba.

Treskavica planina je u florističkom i faunističkom pogledu veoma interesantna. U nižim dijelovima njezinog podgorja dolazi uz bukvu razno bosansko šiblje i drveće, naročito crveni javor. Na više gospodari sama bukva, koja se na mjestima, naročito u klancima, tako silno razgojila, da stvara prave prašume. Nade se u tim predjelima bukava do preko 30 m visine. U gornjim dijelovima predgorja javlja se uz bukvu također i jela. Dalje na više po rastrganom kršu i grebenima prilično se dobro razvila klekovina.

Po bukovim šumama raste: *Cyclamen*, *Primula*, *Polypodium* i *Pteridium*. Po lukama: *Melissa*, *Origanum* i *Ranunculus*, a po kamenim područjima razne vrste roda *Campanula*, *Dianthus*, *Euphorbia*, *Satureja* itd. Floristički ures jezerske kotline Treskavice je *Orchis bosniaca*, a snježnika *Soldanella alpina* i *Viola Zoysii*.

U šumovitim područjima Treskavice medvjed je još i danas veoma brojan. Brojan je također i divlji vepar, a napose vuk. Srne su prilično prorijedene, što od puške, a što opet od vukova. Lisice, kune, zečevi su brojni. Divokoze se javljaju po vrletima Čabenskih Stijena, Suve Lastve i Nikolinih Stijena. Od jačih ptica brojno su zastupani lješinari.

Na Treskavici planini javljaju se dvije vrste zmija otrovnica i to: planinski šargan i crna riđovka.

Stalnih naselja nema na Treskavici, a na ravnjaku nema ni ljetnih stanova, zbog čega, osim planin. kuće u Jablan Dolovima i lovačke kuće u Kozoj Luci nema drugih zakloništa za planinare. Treskavica planina je samo djelomično markirana. Područja Paklenjače, Čabenskih Stijena, Suve Lastve, Nikolinih Stijena i Trijeska nemaju markaciju!

Visinska područja Treskavice su i u ljetno doba prilično studena, koliko zbog plastike ravnjaka, toliko i zbog velikog broja snježnika i ledenića. Za posjećivanje planine najzgodniji su mjeseci srpanj i kolovoz.

Nas šestorica drugova, opremljeni svim turističkim potrepštima, a dabome i hranom, oputovasmo iz Splita dne 10. srpnja, jutarnjim parobrodom za Metković. Dan je bio pun sunca i vedrine, a atmosfera bistra. Romantični kanjon Cetine, mrka Vrulja, gordo Biokovo i slikoviti motivi ubavog makarskog primorja držahu u neprekidnoj i ugodnoj napetosti naše oči.

Ulazak u monotono ušće Neretve djeluje zbog puste golotinje sumorno, tako da čeljade ne bi nikada moglo da pomisli, kakve li će sve čari i iznenađenja pružati Neretva u svome romantičnom kanjonu.

U 2 sata popodne, za pasje vrućine, stigosmo u Metković te se teškom mukom ugurasmo u prepuni voz, znojeći se kao u kakvom kotlu sve do Mostara... uz protest brojnih stranaca, koji nisu mogli da shvate, kako se kod nas provodi promicanje turizma.

Vožnja postaje ugodna istom od Mostara dalje. Vlak juri odvažno, vijugajući uskom usjeklinom uzduž desne obale Neretve. Postepeno se diže. Pod nama, u dnu kanjona, pjenušaju se vode mutne Neretve, vrludajući između zaobljenih gromada. Gore, visoko,

dižu se strme hridi, okićene kukovima, samogradama, zupcima i kamenim tornjevima. Slikovitost velebnog kanjona Neretve dolazi naročito do izražaja kod Drežnice, Grabovice i Prenja. Ove nas stanice potsjetiše naših lijepih doživljaja u Čvrsnici, u Sivoj Grabovici i na Prenju. Prelazimo zelenu i prozračnu Jablanicu i jureći prema Konjicu otvaraju nam se impozantni pogledi na vratolomne stijene Prenj-planine; sva je u bojama žeženog zlata, zadnji joj je to pozdrav zalazećeg sunca.

Noć je bila već dobro zahvatila okolne visove i dolove, kad otputovasmo iz Konjica.

O ponoći stigosmo u Sarajevo i otsjedosmo u domu Željezničara. Lijepi i čiste sobe omogućiše nam da prespavamo dobro noć.

*

U nedjelju u jutro, u 9 sati, za tmurna neba, prosljedismo automobilom prema selu Trnovu, koje leži na jugu Sarajeva u udaljenosti od 36 km. Vožnja je već u početku vanredno zanimljiva, jer vodi u jedinstveno planinsko područje. Trebević (1620 m) i Ravna Gora dižu se s lijeve strane, a Igmani Bjelašnica (2067 m) s desne. U dalekoj pozadini ocrtavaju se konture Gole Jahorine (1913 m) i Treskavice planine (2088 m). Pri daljnjoj vožnji dolina se sve više suzuje. Cesta se lagano diže i vijuga lijevom obalom nemirne Željeznice. Prava je to slika alpskih krajeva, naročito kad se dolina udubljuje i suzuje, poprimajući karakter kanjona.

U 10 i po sati stigosmo u Trnovo. Šarolike njegove kuće leže djelomično uz cestu, a djelomično uz rubove polja, koje je slikovito uokvireno šumovitim visovima. Magle i teške oblačine se uz to duboko spuštije, prekrivši potpuno predgorje Treskavice, a mi u potrazi za našim vodičem, Živkom Vlaški iz Trnova. Doista je teška i bolna za nas bila vijest, kada od tamošnjih seljaka doznamo za njegovu tragičnu pogibiju pred nekoliko dana. Pošao jadan u Treskavicu, da po malim čistinama, uokolo vrleti, pokosi nešto mršave trave, kad mu nesretnom opuzne nogu pa se strovali u provaliju, duboku kakvih 100 m, ostavši, dabome, na mjestu mrtav... Njegovajadna udovica sa četvero nejake djece i danas gorko oplakuje muža, koji je po buri i oluji lakoćom svladavao strme stijene Treskavice planine i po njima sretno provodio na stotine planinara! Neka je mir pepelu njegovom!

Sitna i prilično studena kiša počela je sipiti, a mi zbrunjeni takvim početkom ekskurzije, potražimo zaklona u gostionici Opat, gdje nam je sa strane vlasnika, dobrog poznavaoca Treskavice, bila ukazana svaka susretljivost. Po njegovom nagovoru uzesmo seljaka

Kostu za pratioca i pogodismo dnevno din. 60, za njega i dvoje konja, koji su imali da nam prenesu prilično teške uprtnjače. U bojazni da se vrijeme još jače ne pogorša, otputovasmo u 2 sata popodne iz Trnova prema planinarskoj kući u Jablan Dolovima.

Po markiranom putu, koji ide uz desnu obalu rijeke Željeznice, dostizava se za sat vremena selo Turovo. Siromašne ali nadalje slikovite drvene nastambe tog muslimanskog sela dižu se nedaleko položaja, gdje se Godnički Potok spaja sa Hrasničkim Potokom, stvarajući rijeku Željeznicu. Tu je također raskrše markacija. Lijeva vodi na Kozju Luku, a desna na

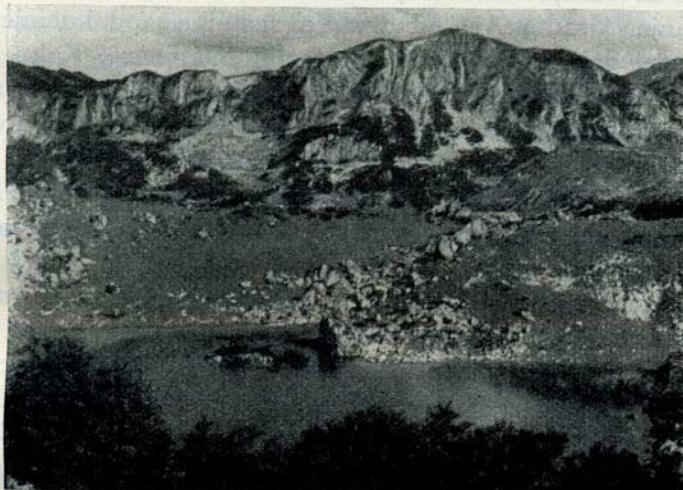

Foto: M. Petrović

Treskavica pl.: Crno Jezero

Jablan Dolve. Slijedeći potonju prelazimo prostranim i slikovitim pašnjacima, okruženim bujnim bukovim šumama. Teren se počima istom jače da diže, kada uđeš u šumu, koja te prati sve do impozantne dolomitne stijene Oblik. Tijekom penjanja kroz spomenuto šumu redaju ti se divni šumske motivi naročito onđe, gdje šuma poprima karakter prašume. Na hiljade hiljada stasitih bukava vitko i uspravno se digle u vis te izgledaju kao da su salivene! Ima ih do 40 m visine! Pod vrhom Pešterom penje se staza dosta strmo, pa kako je šumsko tlo zbog čestih kiša bilo skroz prokvašeno, to smo bili na hiljadu muka s konjima, koji su do koljena upadali u glib. Još težih neprilika stvarale su nam brojne uz stazu strovaljene bukve; žrtve snijega, vjetra i groma. Pri dalnjem penjanju počelo je ponovno kišiti, dok nas je gusta oblačina tako obavila, da smo teškom mukom mogli slijediti markaciju.

O vidicima, koji su inače divni i prostrani sa pojedinih užvisina, nije bilo ni govora. Istom kada izdišmo iz šume na omanju čistinu, počeo se oblak da kida stvarajući sad veća sad manja okna, kroz koja ugledasmo impozantni stav Oblika, ogromne dolomitne stijene, koja se od podine svoje diže do 400 m visoko. Staza naglo silazi i vodi u jako krševite i prazne vrtače. Na dnu jedne takve duboke vrtače, kojoj se s istoka dižu sjeverne stijene Oblika, leži planinarska kuća pod Oblikom (1887 m), vlasništvo Društva planinara Bosne i Hercegovine. Od Trnova do spomenute kuće ima 3 i po sata hoda.

U planinarskoj kući nađosmo nekoliko planinara, članova D.P.B.H. iz Sarajeva. Kuća je inače dosta neugledna i u prilično lošem stanju. Građena je od drva, a sastoji se od kuhinje i spa-vaone sa zajedničkim ležajem za desetak planinara. Kako se diže na dnu duboke vrtače, to je prilično studena i vlažna, a kako pak nije uokolo ograđena, to je čitav okoliš kuće zagaden. Takvoj bi kući bolje pristajao naziv »planinarska koliba«.

Smjestivši našu prtljagu u kuću spremismo nešto tople večere, pak se okupisemo oko vesele vatre, koju je naš Kosta nedaleko kuće bio naložio.

Dok je vatra živo plamsala izazivajući sablasne i nemirne sjene po toj kamenoj kotlini, započe Kosta, oboružan kao uvijek dugom i oštrom sjekirom, da nam priča o životu Treskavice planine . . .

*

Ustadosmo ranim jutrom i na veliko naše veselje opazimo, da se je vrijeme tijekom noći skroz popravilo. Uz temperaturu od 1°C pirio je lagani sjeveroistočnjak i čistio nebo, dok je atmosfera bila kao kristal bistra. Ostavivši Kostu s konjima kod plan. kuće, uputisemo se u ugodnom društvu sarajevskih drugova prema Baricom (2079 m).

Markirana staza vodi uz prilično strme i kamene obronke vrtače na sedlo zvano Volunjsko Ždrijelo. Tu se staza odvaja. Lijevi ogrank vodi u područje jezera, a desni na Barice. Od sedla do vrha Barica je teren go i kamenit, te izrovan brojnim dubokim vrtačama, u kojima ima vječnog leda i snijega. Čitavo područje Barica izgleda skroz zdepasto i zaobljeno. Nema vitih oblika, pa ni značajnih kosa. Uz put do vrha, koji se uopće ničim ne ističe, treba preći par ovećih snježnih smetova. Nedaleko samog vrha sa zapadne mu strane izvire maleno, ali hladno vrelo.

Za nepuna dva sata laganog penjanja stišosmo na vrh. Pri vanredno čistoj atmosferi ukaza nam se u veličanstvenom svjetlu jutarnjeg sunca vrlo prostrana i slikovita planinska oblast. Pogled nam je prema zapadu sizao sve do strmog Cincara (2006 m),

u linearnoj udaljenosti od 110 km, dok se prema jugo-istoku divno ocrtavahu preko Maglić planine (2387 m) odvažne forme Bobotova Kuka na Durmitoru (2582 m), u linearnoj udaljenosti od 80 km.

Sa Barica udarismo prema Čabanskim Stijenama i to, po uputama sarajevskih drugova, uz zapadne pristranke Gornjeg Leljena, kako bismo izbjegli istočni kameni i opasnim vrtačama izrovani teren. Za putovanja do opojnosti se nauživamo divnih detaljnih i opsežnih vidika. Dolje duboko pod nama stisnula se slikovita dolina Ljute, sva u punom zelenilu.

Nedaleko kote 1954, kuda prolazi staza, koja iz područja jezera vodi u dolinu Ljute, zaokrenusmo nešto prema istoku i za kratko se vrijeme nadosmo u kamenim i dubokim vrtačama izrovanom terenu. Proturavši se kroz nekoliko takvih vrtača, siđosmo na Lokve, gdje se u blizini hladnog vrela malko odmorimo, nakon dvosatnog planinarenja sa vrha Barica. Tijekom odmaranja nauživamo se pogleda na jezovite strmine Čabenskih Stijena, pod čijim podnožjem leži sva sila odronjenog materijala. U donjim dijelovima dubokih usjeklina ima prilično velikih smetova snijega. Prema jugu diže se Prezida, a prema jugo-istoku mrka i gola Suva Lastva, koja se prema istoku vezuje sa strmim Nikolinim Stijenama. Spomenute kose, postavljene u obliku polukruga, zgodno i slikovito upravo zatvaraju prostrano valovito područje, u koje su se udubla četiri milovidna jezera, glečerskog podrijetla.

Dok smo se na vrelu odmarali, začusmo lavež pasa pod Čabenskim Stijenama: na naše ugodno iznenadenje opazimo, kako nekoliko vitih divokoza vješto i hitro bježe pred psom, koji ih jadan uzaludno tjera. U tren oka se dohvatiše strmina Suve Lastve, dok se je pas, pokunjen i iznemogao, polako vraćao.

Sa vrelu podosmo na Bijelo Jezero, nad kojim se ponosno uzdigao kuk Suve Lastve (2003 m). Jezero je maleno, voda bistra i prilično hladna. Uokolo jezera ima morenskog materijala.

Iz Bijelog Jezera udarismo sjevero-istočnim smjerom, te uz rubove ljevkastih vrtača stigosmo za pola sata do Blatnog Jezera, odakle se po strmom ždrijelu, prikritom kaotički porazbacanim glečerskim materijalom, spustimo do Velikog Jezera, u koje utječu vode Blatnog Jezera. Veliko Jezero leži u visini od 1548 m. Dužina mu je 210 m, širina 180 m, a dubina 6 m. Osim vode, koja se spušta iz Blatnog Jezera, uvire u jezero nekoliko malih potocića. Sa sjeveroistočne strane je odvirak u obliku malenog potoka, koji brzo ponire u obližnju vrtaču. Uz obale jezera rastu razne močvarne biline.

Iz Velikog Jezera spustimo se za 1 sat vremena u Kozju Luku, gdje se diže lovačka kuća i omanja koliba. Rijetko sam

kada vidio tako lijepe kotline, kao što je Kozja Luka. Sva je uokolo okružena bujnim bukovim šumama. S istoka joj se ponosno nadvio Lupoč (1776 m), dok joj se sa zapada impozantno dižu strme Nikoline Stijene, okićene vitim jelama. Tlo kotline obrasio je travom i okićeno raznoboјnim cvijećem. U najvećoj depresiji kotline izbija bistro i hladno vrelo.

Odlučivši, da čemo se sutra, ranim jutrom, preseliti u Kozju Luku, zaputisemo se prema planin. kući u Jablan Dolovima. Iskoristimo prigodu, da pregledamo Crno Jezero, koje leži ispod krševitog sedla Ledena. Crno Jezero je doista najslikovitije jezero Treskavice. Leži u visini od 1680 m. Dužina mu je 160 m, širina 90 m, a dubina oko 6 m. Boja jezerske vode je napadno crna, a potječe od boje naročitih mahovina, koje rastu u glečerskim jezerima. Sa jezera, sad laganim, sad opet jačim usponom po skroz krševitom i golom terenu stigosmo za 2 sata iz Kozje Luke u planin. kuću. Za čitavu turu upotrijebismo toga dana oko 10 sati planinarenja.

Nakon ukusne večere i veselog drugarskog razgovora, a dabome i zanimljivog Krstinog pričanja legosmo i spavasmo dakako bolje od prve noći, premda je temperatura bila jako niska.

*

Sutradan ranim jutrom, oprostivši se od naših drugova, natovarismo konje i uputisemo se prema Kozjoj Luci, uselivši se u kolibu, gdje nam je, moramo priznati, bilo daleko ugodnije a i udobnije nego li u planin. kući. Čitav dan provedosmo u odmaranju, sunčanju, a razumije se i kuhanju, u čemu se naročito isticao naš vrli kuhar P.

Nakon ugodnog noćenja uputisemo se pri divnom jutarnjem suncu prema Vratlu, sedlu između Nikolinih Stijena (1909 m) i Kobiljače (1783 m). Markirana, prilično strma staza, vodi kroz bujnu bukovu šumu. Nakon pola sata penjanja javljaju se omanje pak sve veće čistine, s kojih ti se najedamput ukazuje kameni vrh Lupoča (1776 m). Nadasve je lijep i slikovit, jer se samački diže iz mora bukovih šuma. Staza vodi dalje po skoro ravnom terenu do stare lovačke kolibe (Ankine kolibe), koju se iz Kozje Luke dostizava za 1 sat. U kolibi nadosmo nekoliko razapetih ovčjih koža; jadni ostaci proždrlijih vukova. Iz kolibe spušta se nemarkirana staza prema Vratlu, a uz podinu strmih Nikolinih Stijena, pretežno po odronjenom materijalu. Za sat laganog pješačenja dostizava se iz stare kolibe Vratlo (1639 m).

Uistinu zaslužuje na tim veličanstvenim »vratima« zaustaviti se i nauživati se vidika, koji se ne dadu opisati, napose onih prema istoku, gdje se strmi i prilično zašumljeni pristranci spuštaju lagano

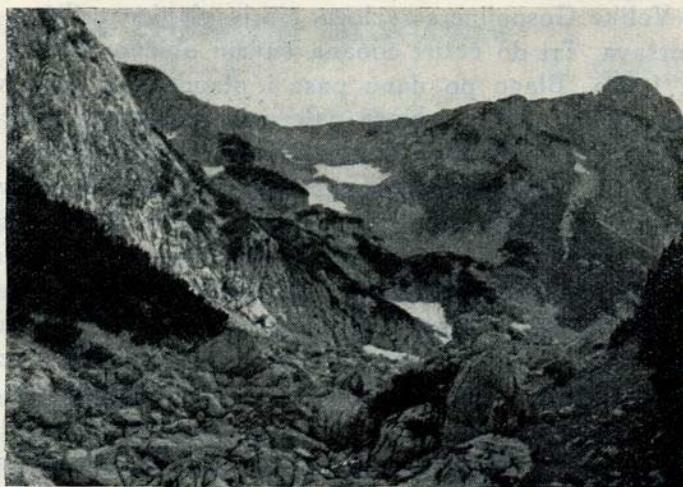

Foto: M. Petrošić

Treskavica pl.: erozijski oblici glečerskog podrijetla

prema Dobrom Polju, dok je čitava daleka pozadina pravi labirint dolova i gora!

Sa Vrata se inače otvara prostran pogled na južnu Treskavicu. Monotona je to visoravan, izdubena ljevkastim vrtačama. U gornjem (sjevernom) dijelu je pokrita prilično jakom bukovom šumom, dok je u južnom, koji se lagano spušta, skroz gola. Pogledi su slikoviti samo prema jugozapadu, gdje se diže lanac Malog i Velikog Triješka (1924 m).

Vraćajući se sa Vratla prema Ankinoj kolibi naš drug M., poznati zmijar, sav ushićen opazi krasan primjerak crne riđovke (*Vipera berus var. prester*) pak je u tren oka vješto ulovi i pospremi u sigurnu kutiju... kao dar Zoološkom vrtu u Splitu. Melanotična (crna) boja te vrste zmije, koja se dala na život u visokim planinama, u vezi je sa velikom vlagom i sa malim brojem sunčanih dana. Crna njena boja omogućuje joj da apsorbira što više sunčanih zraka (topline).

S Ankine kolibe udarismo na vrh Lupoča, gdje stigosmo za pola sata, a u društvu dvojice čobana, čija su stada plandovala po okolnim čistinama. Uspon na Lupoč, ma da je prilično jak, obilato se naplaćuje na pogled vilinskih vidika, koji se sa tog jedinstvenog vidikovca svud uokolo raskošno otvaraju, a napose na romantičnu jezersku kotlinu, na Čabenske Stijene, Barice i Zubove. Dok smo razgledavali prostranu planinsku palestru, dotle su nam čobani mnogo toga pričali, pretežno dabome o volovima, koje izgone u Treskavicu na ispašu. Ispaše kratko traju na Treskavici; od Vidov-

dana do Velike Gospojine s razloga, što je planina prilično studena, a paša mršava. Tri do četiri čobana čuvaju obično do 400 volova i stotinjak konja. Blago po danu pase i planduje, a pred večer se skuplja na noćiste. Uokolo blaga pale se noću vatre, a ovčari stržare, dok čobani spavaju na maloj čistini usred blaga. Par bukovih grana, pokritih s bukovom gorom, štiti ih od kiše i nevremena! Nagrada je za svakog vola 4—5 kg ječma! Bude grabež sa strane vukova, ali također i drugih nesreća. Višekrat zađe vol u vrleti, gdje ga namami zelenilo trave, pak posklizne i strovali se u provaliju.

Dok su nam čobani tako pričali, dotle je čobanin Taso iz Trnova neprekidno buljio u moj dalekozor, a ja mu ga pružio, našto će on: sad ču da pritegnem moju kuću pa da vidim, što je novo! Promatrajući kroz dalekozor pun zadovoljstva uskliknu: eno mi moje krave, gle kako slatko pase, pak nastavi... a tamo pod javorom žena nešto šije... a sin na livadi kosi.

Čudnog li mentaliteta kod ovog gorštačkog svijeta; blago mu je nadasve, pak onda istom dolaze žena i djeca!

Oprostiv se sa tim doista primitivnim ali čestitim pastirima, siđosmo u Kozju Luku te se nakon noćenja uputimo niz Hrasničku Dolinu prema Trnovu. Hrasnička dolina je u gornjem dijelu prilično uska, jer je stisnuta između strmih stijena Spasovace i Zubova. Obrasla je gustom bukovom šumom, u kojoj su medvjedi prilično česti. Uz markiranu stazu teče i zvonko žubori Hrasnički Potok. Dolina se u donjem dijelu sve više širi, šuma postaje rijeda, pak se svud uokolo pružaju niski zaobljeni brežuljci, pitomi pašnjaci. Na mjestu, gdje se Hrasnički Potok sastaje sa Godinjskim Potokom, prelazimo selo Turovo, a odatle drumom ravno u Trnovo. Vremensko udaljenje od Kozje Luke do Trnova iznaša 2 i po sata.

U Trnovu objedovasmo, a onda se autobusom vratimo u Sarajevo, gdje razgledasmo znamenitosti grada, a napose bučnu i slikovitu čaršiju. O ponoći otputovasmo vlakom u Metković, pa parobromom u Split, gdje stigosmo u 13 sati, prilično izmoreni zbog dugog putovanja i neprospavane noći.

Po snježnim vrhovima Bjelašnice

Lj. Stipić (Sarajevo)

Kada u rano proljeće okopne nizine i bregovi, pogled nam tada privlači bijela silhueta planine Bjelašnice, čija se kontrastna bjelina često i u danima bujnog svibnja znade toliko isticati. A onda se i tamo javlja proljeće. Sunce, kiše i topli vjetrovi brzo prošaraju ovu bijelu haljinu.

Pod snježnim pokrivačem Bjelašnica nam pruža sve mogućnosti zimskog planinarenja, pa je radi svojih alpskih skijaških terena opće poznata.

Ljubitelji skijanja mnogo posjećuju Bjelašnicu za vrijeme žive skijaške sezone, a kada nestane snijega u nižim gorskim predjelima, upravo hrle тамо, naročito u prvim danima proljeća, kada su prilike za skijanje na ovoj planini najpovoljnije, dok opasnost od lavina uopće ne postoji.

Da se upoznaju ljepote Bjelašnice pod snježnim ruhom, potrebno je proboraviti koji dan na njezinim vrhuncima i prokrstariti je uzduž i poprijeko. A to je još najprikladnije, kada se čovjeku pruži prilika, da sudjeluje u kojem skijaškom tečaju, kakav je bio jedan proljetos podržani, koga je priredila Ski-sekcija H. P. D. podružnice »Bjelašnica« iz Sarajeva.

Ovome ski-tečaju (za visoko alpsko planinarenje), koji je održan od 14.—21. III. o. g., prisustvovao sam s ostalim učesnicima i tako imao prigodu upoznati mnoge ljepote i čari velebnog ovog masiva, dok je pokriven snježnim plaštem, pa ћу pokušati, da ih ovdje, koliko mi je to moguće, i prikažem.

Subota je 13. ožujka. Ostavljamo dragو nam Sarajevo. Ukrčavamo se na ilidžanskoj stanici u lokalni vlak, da nas ovaj za pola sata izbaci na peronu banjskog mjesta Iliđe, koja je sada pusta. Jedna usamljena kočija čeka na rijetke goste Banje Iliđe. Nakon obligatne pogodbe sa njezinim vlasnikom, nastavljamo put 4 km. dugom alejom do Vrelo Bosne. Vozimo se kroz drvoreg golog drveća, koje već pupa.

Na Vrelo Bosne smo. Počinjemo se odmah penjati Rizom na visoravan Igman planine, gdje nas pozdraviše prve visibabe, kao najraniji vjesnici proljeća.

Nakon trosatnog hoda preko Brezovache, Radave i Velikog Polja domogli smo se skloništa Ski-sekcije H. P. D. podružnice »Bjelašnica« u Kasov-Do, gdje odredisimo prenoći.

U nedjelju 14. ožujka krećemo dalje. Pridružuje nam se i grupa, koja je nešto prije stigla u Kasov-Do. S nama je i vođa tečaja, skijaški učitelj J. Sigmund.

Vežemo skije. Vozimo snježnom stazom prema Babin-Dolu i dalje k vrhu Bjelašnice do meteorološkog opservatorija. Tu ćemo se za vrijeme našeg boravka na planini smjestiti. Put se neprimjetno penje. Od Babin-Dola počima jači uspon, odakle trošimo pola sata do Stinog Dola, gdje se načas sklanjamo u planinarsku kuću Društva planinara u B. H., da se okrijepimo toplim čajem, kako bi lakše svladali uspon na vrh.

Vjetar nas opominje, da uspon neće biti lagan. Poznato je, da je Bjelašnica poprište veoma jakih vjetrova, koji se naročito u vrijeme ekvinocija goropadno znaju izopaćiti.

Nakon penjanja od kojih 250 m zapažamo jačanje vjetra. Sve teže napredujemo. Jak južnjak, pomiješan sa snježnom mećavom, smeta nam normalan uspon. Borimo se sa nesmiljenim elementima do iznemoglosti. Na grebenu pod vrhom vjetar je toliko jak, da nam prijeći uspravno držanje. Snažni njegovi udarci bacaju nas tamo amo, kao šiblje od trstike.

Sa velikim naporom stizemo u kuću, sretni, da smo pod krovom. Ljubazno nas prima simpatični čuvar opservatorija Josip Šefer. Osjećamo se kao u vlastitom domu.

Podne je tek prošlo, kad smo se domogli vrha planine. Sat pokazuje, da smo put od Stinog-Dola, usprkos silnom vjetru i snježnoj vijavici, prevalili za nepuna 2 sata. Pod normalnim okolnostima ova udaljenost, sa visinskom razlikom od 500 m, svladala bi se za sat vremena.

Nedjelja poslije podne prolazi nam u odmoru. U ponedjeljak počima 7-dnevni ski-tečaj.

Za vrijeme tečaja predviđena su 2 ski-izleta po bijelim vrhuncima prostrane Bjelašnice. Vođa tečaja pobrinuo se, da učesnici praktično primjene na raznovrsnim terenima svu onu skijašku vještina, koju pojedinačno u tečaju obučavaju, a naročito tehniku vožnje po strmom obronku.

Prvi izlet je određen za 17. ožujka na Krvavac i Hranisavu. Izlet na Vlahinju — Karamustafine Čajire — Lokavsko Jezero nije održan, jer je određenog dana duvao jak jugozapadnjak, koji je izletnike prisilio na povratak odmah ispod Vlahinje.

Stoga ćemo govoriti o izletu Krvavac — Hranisava:

Osvanuo je ugodan, topao dan na snježnoj Bjelašnici. Sunce je obasjalo bijelu pustoš, a vjetar promijenio pravac i lagano duvao sa sjeverne strane. Uostalom, vjetrovi sa sjevera ne mogu na Bjelašnici ni biti tako jaki i pogibeljni, kao oni južni.

Dakle, izlet je osiguran. Užurbano se spremamo. Naročita se pažnja posvećuje mazanju skija. Treba poći što ranije, jer je uda-

ljenost, koju nam valja svladati, velika. Sa jednog kraja golemog planinskog masiva do drugog i nazad, a sa pravcem puta: Opservatorij (2067 m) — Krvavac (2062 m) — Hranisava (1965 m). Povratak preko S it n i k a.

Spremni smo. Vođa tečaja kreće prvi. Spuštamo se strmo prema jugu u nekoliko lijepih kristijanija, da se odmah prebacimo na južni greben, vozeći iznad duboko usjećenih uvala i povrh mnogobrojnih vrtača, kojima obiluje prodom između oba glavna grebena ovog ogromnog kraškog masiva.

Skije klize dosta teško. Vozimo većinom sunčanom stranom južnog grebena, koji je jako zaleden. Podnosimo sve teškoće vožnje na ledu. Dobri tehničari pokazuju svoju vještinu. Vožnju po zaled-

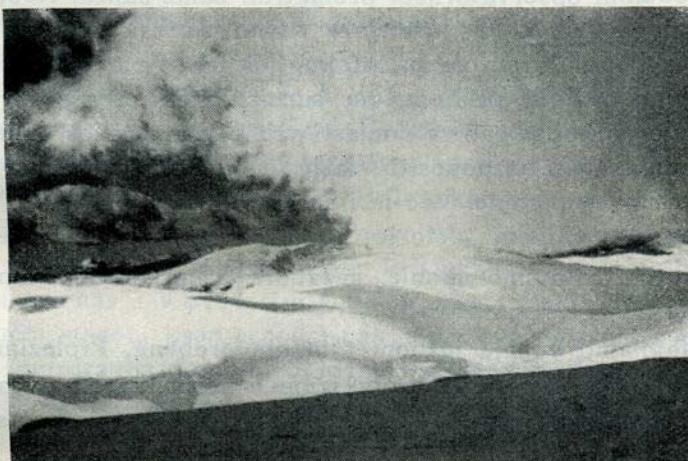

Foto: Lj. Stipić

B j e l a š n i c a u s n i j e g u

denim kosinama olakšavaju nam gvozdeni rubovi na skijama, koje skoro svi imamo. Na Bjelašnicu se ne ide bez »Stahl-Kanti«, a pogotovo ne u ovo doba, kada je planina dobrim dijelom zaledena.

Nakon nepunog sata naporne vožnje nalazimo se odjednom na domak Krvavca, na rubu dosta duboke i široke doline, koja nije toliko izložena suncu i vjetru, pa nije ni zaledena. Novi snijeg, koji je prije nekoliko dana pao, stvrduo se i iskristalizirao, učinivši teren za vožnju vrlo povoljnim. U laganim kristijanijama spuštamo se niz strminu doline. Ova vožnja nam pruža najveće zadovoljstvo toga krasnog proljetnog dana. Nakon kratkog odmora ostavljamo dolinu i penjemo se na greben, odakle nas zaslijepljuje bljesak gorskog lanca. Brzo se prilagođujemo ovoj promjeni. Ukazuje nam se impozantna slika bijelih planinskih vrhunaca i obronaka. Snježni predjeli

oko nas prelijevaju se pod svjetlošću sunčanih zraka, kao ustala-sano more.

Vidici su neopisivi. Na sve strane planinski susjedi Bjelašnice u zimskom ruhu. Promatramo taj nijemi svijet bjeline. Snijeg, sunce i planinski zrak stvaraju veličanstvenu samoću oko nas. Oni su jedini znanci, koje susrećemo na usamljenim putevima kod ovakovih divnih tura.

Pogled se zadržava na snježnim šiljcima Prenj planine. Zatim prelijeće na izduženi Velež, da se zaustavi na blještećim vrhovima Visočice i odmah dalje otskače na slikovitu Treskavicu i njezine vjekovne pratioce Zelengoru i Leliju.

Čovjeka obuzima ugodno čuvstvo. Ovako smo, minule večeri, pred zaledenim opservatorijem promatrali zalaz sunca. Nebo je bilo vedro, a pogled u daljinu kristalan. Jasno su se ocrtavali snježni vrhovi Maglića i Durmitora na istoku, dok su se na protivnoj strani, tamo daleko, zrcalili, pri tonućem suncu, bijeli orijaši, Čvrsnica i Vran. Malo dalje uzdigao se čunjasti vrh Cincara, a još dalje na sjeverozapadu osamio se ponositi Vlašić, čije se snježno ruho povuklo sve do vrhunaca planine. Već je i sumrak, nisko pod nama vidimo veliko more svjetiljaka... to je Sarajevo, u večernjem svijetlu.

Međutim, ostavimo minule, nezaboravne utiske i podimo dalje, tražeći nove.

Nastavljamo vožnju južnom stranom grebena. Prolazimo iznad Dugog Polja, koje je usječeno između obronaka Krvavca i Visočice. Sjećemo vrlo strmu padinu i nakon kratke vožnje već smo pod Krvavcem.

Vođa grupe hita na vrh, da snima Visočicu i Prenj. Mi ostali spuštamo se u vijugavim smukovima sjevernim obroncima Krvavca pod Hranisavu, gdje se zaklanjamo u jednu vrtaču, da štogod založimo. Osjećamo glad, a i odmora nam treba.

Čekamo na povratak vođe, koji se malo duže zadržava po grebenima Krvavca. Kad je stigao, već je kasno za uspon na Hranisavu. Vraćamo se. Krećemo na sjevero-istok i za krško vrijeme u prekrasnim spustovima stižemo pod jedno sedlo između Krvavca i Sitnika. Opet uspon na greben iznad sedla. Zaustavljamo vožnju na jednom zgodnom mjestu, sa kojeg opažamo novosagrađenu planinsku kuću S. K. »Slavije« na Sitniku, na pola u snijegu, koja je naročito za potrebe zimskog planinarenja sagrađena. Pristup ovoj kući najzgodniji je sa željezničke stanice Pazarić preko Mrtvanja. Vozimo dalje prodorom između grebena, zaobilazeći vrtače i kotline. U daljini smješka nam se sa krajnjeg vrha planine snijegom zavijeni opservatorij u popodnevnom suncu. Duboko ispod nas vidi se zimska

markacija Sitnik — opservatorij, napravljena iz gusto poredanih putokaznih stupova. Približavamo se kući. Ponovno svladavamo uspon na južni greben i za kratko vrijeme, tik pred zalaz sunca, već smo na cilju.

Umorni, željni odmora, brzo večeramo i idemo na počinak.

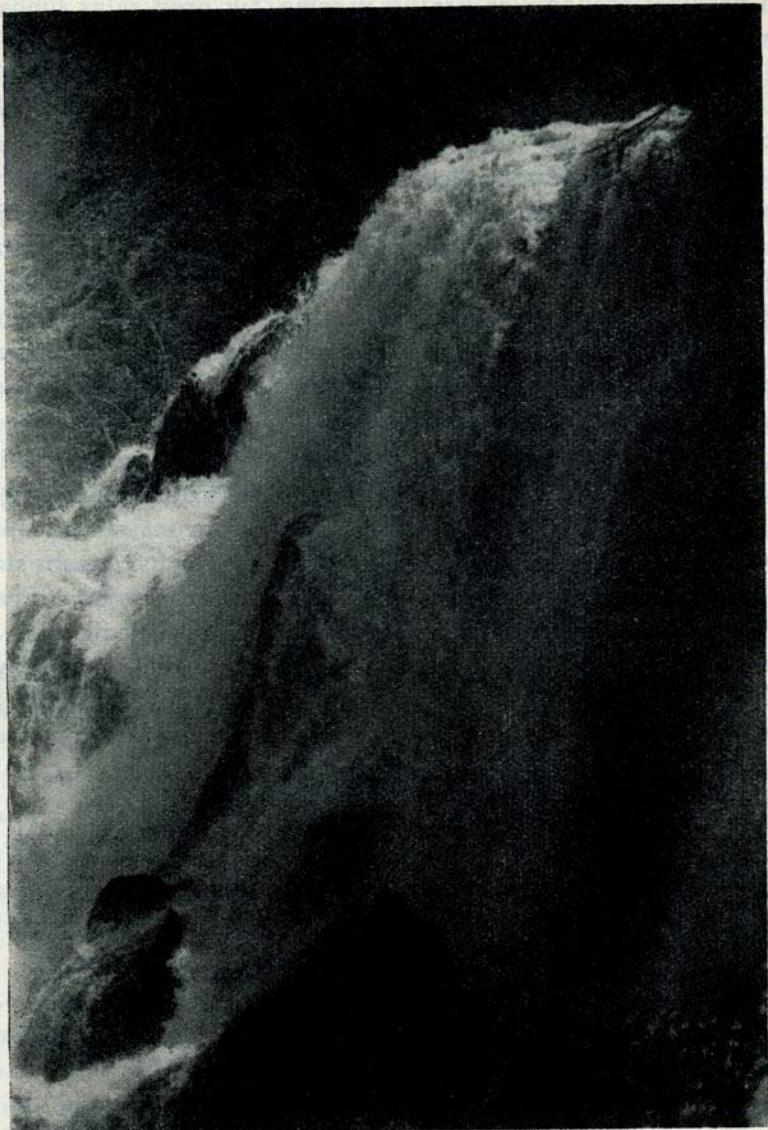
Ostali dani našeg boravka na Bjelašnici ispunjeni su vožnjama po obližnjim vrhovima i obroncima. Naročito su nas veselili spiralni silazi na skijama u duboke ljevkaste vrtače.

Na Josipovo — 19. ožujka — prispjela je iz Sarajeva još jedna grupa skijaša — mahom članova Ski-sekcije H. P. D. »Bjelašnica«. Mnogi su došli, da po starom običaju proslave imendan na vrhu Bjelašnice, u društvu sa starim prijateljem skijaša Šeferom, dok su drugi stigli, da se naužiju svježeg planinskog zraka i da prožive koji ugodan čas na snijegu i ledu. Toga dana u večer bilo je u opservatoriju življe i veselije nego obično.

U nedjelju se oprštamo sa našim gostoljubivim domaćinom. Napuštamo barokne ljepote divne Bjelašnice, uz pratnju jakog južnjaka, koji ponovo duva. Spuštamo se Josipovom stazom prema Kasov-Dolu. Staza je u zavjetrini. Prilaz, kao i spust, ovom stazom za vrijeme južnih vjetrova vrlo je povoljan. Brzo smo za grebenom na sjevernoj strani. U mnogobrojnim kristijanijama silazimo niz jaku strminu i evo nas u Velikom Kotlu. Nastavljamo vožnju izvrsno markiranom stazom kroz crnogoričnu šumu sve do Ravnog Vala, gdje nas pozdravlja kopno. Skidamo skije. Obraćamo posljedne poglede na bijele zamagljene grebene Bjelašnice i za četvrt sata hoda nalazimo se u planinskoj kući na Kasov-Dolu.

Tako je završen 8-dnevni boravak na snježnoj Bjelašnici, koja nam je pružila toliko užitka i zabave.

Plitvička Jezera sa svojim brojnim i različitim slapovima pružaju obilje vrlo zahvalnih motiva za svakog fotoamatera. Njihov se izgled stalno mijenja, već prema godišnjoj dobi, rasvjeti i položaju, odakle se predmet odabire, tako da slike istih slapova nisu nikada jednake. Zato ih možemo uvijek snimati, uvijek pro-matrati. I ova slika Vladimira Horvata, koja prikazuje dio poznatih Sastavaka, ima nešto svoje i zasebno.

Izlet HPD podružnice „Plješivica“ u Jastrebarskom na Viševicu (1428 m), Zeleni Vir i Dr. Cividinija „Vražji Prolaz“

Prema pozivu podružnice zakazan je bio za Duhove (16. i 17. svibnja 1937.) izlet na Viševicu (1428 m) na medj Gorski Kotara i Hrv. Primorja.

Teškom mukom uspjelo mi je dobiti uz druga M. B. još i Dr. Č. i jednog člana iz Zagreba. Na dan odlaska dne 15. V. u jutro javio mi je moj stari drug Dr. Č., da i on iz stanovitih opravdanih razloga mora od izleta odustati. Brzojavio sam u Zagreb, da barem taj treći ne izostane.

Moj vjerni drug Mate i ja nismo se dali smesti. Odosmo u određeno vrijeme na kolodvor i kupismo 4 polovozne karte držeći, da će bar taj iz Zagreba biti sigurno u vlaku. Međutim silnoga li razočaranja, kad i njega nije bilo u vlaku. Ništa zato, nećemo klonuti ni sada, jer su i dvojica društvo, pa makar će džep stradati (pošto smo morali platiti cijelu kartu). Žalosno ali istinito, da se kod jedne podružnice od 60 članova ne može skupiti niti 4 člana za ovakav izlet.

Jurimo mi vlakom u dobrom raspoloženju ostavljajući i zadnje obrise naše drage Plješivice, Japetića i Žumberačkih gora te zalazimo iza Karlovca prema Generalskom Stolu pomalo u nešto krševite krajeve, dok oko 6 i po sati na večer ne stigosmo do našeg odredišta, željezničke stanice Lič-Podkobiljak.

Dakle tu smo eto u našem divnom gorskom kraju. Upitasmo se — nakon silaza pokraj crkvice — za označeno nam prenoćište u gostioni Živka Šojata.

Gostioničar dočekao nas pred vratima sa svojom simpatičnom bolšom polovicom sa riječima »pa zar su to desetorica«. Kad sam naime tražio informacije od tamošnjeg opć. poglavarsvta, javio sam, da će nas doći najmanje 5—10 članova. Ovdje u razgovoru sa našim stanodavcima i g. bilježnikom Pavlom Šišul, koji nas je odmah pohodio, sprovedosmo ugodno večer do počinka.

Ujutro slijedećeg dana ustadosmo u 5 sati, ma da nam je rečeno, da se silna magla drži sve do 10 sati ujutro. Vidjesmo da ovaj put neće ta magla tako dugo trajati i da će dan biti prekrasan. Točno u 6 sati uputismo se sa našim »poluvodičima«, Marijanom Starčevićem i Zvonimiro Radoševićem, koji su rado s nama pošli za umjerenu dnevnicu od 15 Din iz razloga, jer nisu još bili dalje od Javorja pak da i oni kao mještani želete, da se mogu podižiti, da su se jednoć uspeli na vrh Viševice.

Osim ovih »vodiča« služilo nam je kao pomagalo Pasarićev izdanje »Planinarski putovi — Gorski kotar br. 2. iz godine 1920.«.

Moram ovdje odmah istaknuti, da bi bilo skrajnje vrijeme, da se naša Srednjica pobrine, da već jednom dobijemo jedan temeljiti i valjani vodič za Gorski Kotar.

Prema rečenom Pasarićevom izdanju može se izlet na Viševicu izvesti za 1 dan bez većih poteškoća. Tu je dakako mišljeno na planinare, koji mogu cijelu noć probediti u vlaku i cio dan hodati sa stanovitim odmorima. Nadalje imao je pisac sigurno u vidu i opstojnost valjanih markacija.

U koliko pako izletnik želi prije uspona sprovesti noć u miru i spavanju, onda je — ako je to ikako moguće — bolje doći do Liča dan prije i tu prenoći te svjež i čil uživati slijedećeg dana sve one krasote, koje mu se pružaju tijekom uspona.

Što se pako tiče markacije ovdje, te su ispod svake kritike. Već sam početak uspona — prešavši, redovito u magli, Ličko polje — nije upravo nikako markiran. Valjana markacija morala bi počimati već od samog Liča, a pogotovo u Ličkom

polju valjalo bi je temeljito obnoviti po onom drvoredu prije crkvice Marije Snježne.

Nakon toga valjalo bi svakako prije početka uspona prema staroj kamenitoj cesti postaviti jednu putokaznu tablu, jer tu ne vodi nikakova staza, a markacije po kamenu (tu i tamo) tako su slabe i izblijedile, da ih je nemoguće prepoznati, pogotovo ne u magli. Bez takove putokazne table će planinar najlakše zalutati desno, jer na tu stranu vodi neki šumski put.

Šumsku cestu prelazi se tri puta, a ne dva puta, kako je navedeno u spomenutom Pasarićevom izdanju, osim ako se uzme onaj prvi prelaz, — gdje se istu cestu prelazi dva puta nakon 10 koraka — za jedan prelaz radi neposredne blizine obih prelaza.

Putem do kolibe Državne šumarije nalazili smo na mnogo mesta snijega, dapače jedan do jedan i po metra, ali to većinom na samoj cesti u zavjetrini, a poslije i po obroncima. Na jednom mjestu, u pravcu od Bitoraja, preko ceste na snijegu naišli smo na posve svježe tragove medvjeda, gospodara ovih predjela, čiji susretaj nismo baš od srca željeli. Došavši do te kolibe malo smo se odmorili i pregledali je. Sastoji se ona od jedne prostorije, koja je bila zaključana, a u kojoj se može prenoći zatraživši prije ključ od lugara Alojza Starčevića u Liču. Ostale dvije prostorije nalaze se u sasma derutnom stanju, te bi mogle za sklonište poslužiti samo u najskrajnjem slučaju nevremena. Pokraj te kolibe nalazi se cisterna, no bez potrebne sprave za grabljenje vode.

Bilo bi svakako poželjno i u interesu planinarstva, kada bi državna šumarija uz vrlo nezнатне troškove uz onu zaključanu prostoriju uredila jednu otvorenu za slobodno sklonište planinara i izletnika kao i tamošnjeg naroda, koji se cestom pokraj te kolibe služi.

Sa te ceste — prije negoli se krene desno kolnikom prema samoj Viševici — valjalo bi opet postaviti jednu putokaznu tablu, ma da je ovdje na jednom kamenu na samom kolniku označeno crvenom bojom »Viševica«, no taj napis ne pada tako u oči.

Odavde je put prilično dobar i markacije se poznaju sve nekako do izvora pitke vode. Ali od izvora nastaje prava muka za planinara. Kamo bi krenuo? Vrh Viševice vidi on na desno, a put vodi sasma u protivnom pravcu na lijevo. Tu smo se i mi zabunili kao i jedna grupa planinara pred nama, koji su otišli još dalje lijevo.

Međutim na povratku smo konstatirali da je markacija u srednjem pravcu. Ta je markacija tako izblijedila, da ju je upravo nemoguće vidjeti, pak bi i tu trebalo nju obnoviti, a svakako postaviti i tu putokaznu tablu.

Izvora su faktično ovdje dva sa prilično dobrom pitkom vodom, no oba su neuređena tako, da se kod grabljenja vode i samom čašom vrlo brzo zamuti. Uz mali trošak, pošto imade kamena dosta, dala bi se ta oba izvora lijepo urediti. Ovdje se može planinar obskrbiti vodom, jer dalje prema vrhu nema vode.

Uspon odavde na vrh traje pol do tričetvrt sata te je prilično strm, ali niti najmanje opasan te vodi kroz šumu do samog vrha. Vrh je go sa nešto krša i trave i jednim drvenim znakom. Na njemu je vanredno i ugodno plandovalište, ter se dade sa interesom proboraviti na njemu i par sati. Nekih 10 m ispod samog vrha našli smo dosta snijega, koji nam je služio za hladionik, dok smo se mi ugodno na vrhu više sati odmarali i uživali u prekrasnim vidicima prema istoku Velebitom, prema zapadu vrhuncima Gorskog Kotara, naročito Bjelolasicom, a na jugu našim divnim Jadranskim morem.

Spustili smo se istim putem natrag, pošto samo nas dvojica nismo imali volje spuštatiti se prema moru, premda je to bila naša prvotna želja. Tu na samom vrhu valjalo bi također jasno označiti smjerove spusta prema Ravnom, Ma i

dalje provesti markacije, jer je ovako planinaru takav spust jako otešan i bez vodiča skoro nemoguć.

Put od Liča do izvora traje oko 4 sata (bez odmaranja) barem za komotnije planinare, u koje moram nažalost i sebe ubrojiti. Tako se eto završio naš prvi dan planinarenja, pak smo se sretno povratili u Lič na večer, nešto poslije 8 sati. Ovdje ponovno prenoćismo i drugi dan sa vlakom poslije 5 sati ujutro dođosmo do Skrad-a.

Ovdje obnovismo starije uspomene na Zeleni Vir i njegove ljepote, a naročito na slapove.

Odlučismo sa Zelenog Vira novim »Dr. Cividinija Vražjim Prolazom« do Muževe Hižice te preko sjenokoša i šuma natrag u Skrad. Po uputi podpretsjednika tamošnje podružnice g. Grgurića pokušali smo taj »vražji prolaz« zaobići usponom lijevo, jer su mostići u njemu većinom porušeni od bujice vode, tako da je kroz njega nemoguć prolaz do Muževe Hižice. Pokušaj se izjalovio uslijed skliskog terena i nemogućnosti uporišta tako, da smo se u jednom znoju moralni spustiti natrag dolje i vratiti istim putem preko Zelenog Vira u Skrad.

Ovdje moramo naročito istaknuti, da bi ovaj prolaz nama Hrvatima mogao u malome zamijeniti Bledski Wintgar, ali bi ga valjalo tako i urediti. Svakogodišnje krparenje — na popravcima mostića i staze, koja je na mnogo mesta za popraviti, jer je malo preuska i narušena kamenjem — ne koristi, nego bi se tu morala učiniti temeljita izgradnja. Morala bi tu pomoći tamošnjoj podružnici ne samo Središnjica, nego naročito i Banovina pak i same obližnje općine, jer bi time Zeleni Vir postao još jačom atrakcionom točkom divnog Gorskih Kotara.

Na stazi do samog Vražjeg Prolaza trebalo bi bezuvjetno maknuti onaj ogromni kamen, koji se je od stijene odronio upravo na stazu, da se ne bi isti sam maknuo možda baš u neželjenom i najnepovoljnijem momentu.

Ovako eto završili smo naš ovogodišnji »Duhovski« izlet, povrativši se brzim vlakom navečer kući, zadovoljni da smo ga uz sve zapreke ipak sproveli.

Želio bih da ovo nekoliko redaka bude poticaj za bolje posjećivanje Viševice, a naročito u proljeće i jeseni, jer sam od mještana u Liču doznao, da planinari tamo dosta slabo dolaze. Ujedno bih želio da ovime potaknem i sve mjerodavne na brzo i temeljito uređenje spomenutog Vražjeg Prolaza, te nadležnu podružnicu HPD da provede valjanu markaciju, popravi izvor izpod Viševice i postavi potrebite putokazne table.

Josip Brkić

Po Bugarskoj i Carigradom

Vladimir Marion (Karlovac)

(Svršetak)

Upada u oči mnoštvo vode. Tu izvire Iskar sa bezbrojnim pritocima. U masivu Rile imade nekih 160 gorskih jezera. Najviše ih leži pod Musalom, u visini od kakovih 2700 m. Posvuda su gorski potoci (najvišeg vidjesmo na nekih 2700 m).

U nižim predjelima divne i prostrane crnogorične šume, prašume. Većinom smreka, nešto bora i ariša. Niže još miješa se bjelogorica (uglavnom bukve). Te šume dosižu do kojih 1800—2000 m, a gdjegdje i do 2200 m, dok gусте šume klekovine (*Pinus montana*) leže i više.

Iznad pojasa šuma, koji čitavu Rilu opasuje, pašnjaci su i travnjaci, divna, sočna zelenila.

Svi vrhovi gledani sa Musale pokriveni su zelenim sagom. Pogled, koliko za nas neobičan, toliko i sjajan.

U domu na Musali velika je fotografija novorođenčeta. Pod slikom piše: »evo i menel!«

Interesirali smo se, tko je taj junak, i saznamo, da je to mali Musalčeto.

Roditelji, vrsni planinari, izabraše mu to ime.

Majka je došla u dom i ovdje ga rodila.

A evo tu, nadovezuje opskrbnik, njegove sestre. Slika djevojčice od kakovih pet godina. To je Bistrica: rođena je dolje kod Bistrice.

Musalčeto je počeo sa ozbiljnim planinarskim turama. Nadajmo se, da će danas sutra iz njega postati vrstan planinar i da ne će radije izabratи crnačku glazbu, dancige, noćne lokale, ni poći putem suvišna čovjeka.

*

Na vrhu Musale nalazi se dobro uredena meteorološka stanica, koja je telefonski spojena sa Čam-Korijom i Samokovom.

Tu živi »nabladatelj« Boris Vasiljev sa ženom.

*

Od vrha Musale poveo nas je naš uvijek živahni Georgij popriješkim putem na Bijeli Iskar. Putem smo se na jednom mjestu namučili sa magarcem Markom, a kako Georgija baš nije bilo, uvježbali smo se kao gonići magaraca.

*

Ovdje smo se putem interesirali za naše prijatelje, koji su pred osam dana prolazili Rilom. Veselilo nas je, kad smo što čuli o njima. Polako smo saznavali za njihove dogodovštine, zgodе i nezgode.

*

Od Bijelog Iskra odvezli smo se starom kočjom prekrasnom gorskom kotlinom (leži u visini od 1000 do 1300 m. sa više sela) preko Govedaraca do carskog dvorca na Ovnarskom (primjetili smo kod tog dvorca, kao i drugdje, kako su odnosi između njihove narodne vojske i naroda srdačni).

Od Ovnarskog krenuli smo kasno u večer, a kad smo došli u kuću pod Maljevicom (2050 m), bila je već crna noć.

*

Koliko je tura na Musalu laka, toliko je uspon na Maljevicu (2731 m) težak. Taj kraj imade posve alpski karakter sa mnogo teških tura i penjačkih mogućnosti.

Kotlina, kojom smo od Ovnarskog došli na Maljevicu, prekrasna je, a iz nje pogled na Maljevicu i Elenin Vrh mnogo potsjeća na Martuljkovu skupinu.

*

Nismo više imali lijepo vrijeme kao na Musali. Teški oblaci zastirali su nam pogled. Već smo mislili, da ne ćemo na sam vrh Maljevice, ali kađ smo prolazili podnožjem, probilo je odjednom sunce oblake i provirkivalo na nas. Pođosmo odmah na vrh.

Vidjeli smo sa Maljevice Rilu u igri teških oblaka. Spustili smo se južnom stranom do sedla, od kojeg se strmo spušta teren spram kotline Rilskog manastira.

Silaz južno sa Maljevice do tog sedla vrlo je lak: komotan skijaški teren. Samo se na sve druge strane ruše strmo stijene.

*

Šteta što bugarske planine nemaju još nikakovih markacija. Staze nisu dovoljne, jer u tim ogromnim masivima nestaju i razilaze se.

Spuštajući se od sedla (oko 2500 m) spram Rilskog manastira (1147 m) zalutao sam neoprezno. Spustio sam se potokom i išao s njime od izvora. Isprrva je to bilo prilično ugodno. Doduše livada je postajala sve strmija, tako da sam mjestimice gotovo nosom mogao udariti u zemlju kod spuštanja. Potok je neprestano bujao i postajao sve bučniji i goropadniji. Doskora su nadošli prvi slapovi. Obilazio sam

ih mukom. Probijao sam se gustim »nasadima« strička, kopriva i sličnog plemenitog bilja. Cepinom sam krčio put, kojim je kasnije bez brige mogao proći medvjed. Konačno sam se našao u gustoj šumi. Potok sve veći, šuma mjestimice ne-prohodna, a mjestimice prestrma, da se kroz nju provlačim. Potok ne smijem više ostaviti da ne zalučam. Na dva mјseta našao sam staze, koje vode do potoka a utabane životinjskim nogama. Izgubio sam već mnogo vremena, a kad mi je već bilo svega dosta i kad se pobojaš, da bi me mogla uloviti noć, podoh ravno niz potok. Mjestimice sam gazio do pojasa vodu, no najinteresantnije je bilo spuštanje preko brojnih slapova. Svakako vrlo šaljiva penjačka tura po slapovima potoka.

Kasnije me je naš vođa ing. Satler utješio, da ovim putem jamačno još nije ljudska noga prošla. U znak priznanja prozvao je ovaj put mojim imenom: dakle Vladimirovim putem.

Naravno, bio sam vrlo ponosan, ali put ipak ne preporučam.

Znameniti Rilski manastir krasno leži u gustoj crnogoričnoj šumi. Pregledali smo sve znamenitosti manastira.

*

Nije na žalost bilo više vremena da obiđemo još onih 7 jezera na putu od manastira do Dupnice, da još jednom predemo masive Rile, da pogledamo sektu Dnovista, koji tamo borave.

Uopće, dosta je toga ostalo za drugu zgodu.

*

Posljednjeg dana našeg boravka u Rili »otšetali« smo do **Suhog Jezera** (oko 1650 m). Kadikad, u više godina jednom, nestaje mu vode i odatle mu ovo ime.

Prošli smo kraj groba sv. Ivana Rilskog, a onda divnom crnogoričnom šumom gorskim klancem. Visoko nad nama s lijeva i desna vrhovi su Rile, a šuma kojom prolazimo uzverala se je sve do pod vrhove, sve do stijena.

Klanac je sve uži, gorske kose sastaju se pred nama, nema izlaza.

A tamo gdje svršava klanac, tamo leži Kirilova Poljana: oveća čistina okružena crnogoričnim stablima.

I tog oblačnog dana Kirilova Poljana bila je prekrasna. Sočna trava harmonirala s ogromnim crnogoričnim prašumama, sa pošumljenim vrhovima, sa stijenama tamo visoko gore i stapa se u divnu pomisao, u osjećaj savršeno lijepog, savršeno mirnog, staloženog.

Tu bi čovjek htio poživjeti neko vrijeme. Zaboravio bi u toj harmoniji prirode na nevolje, jade, mizeriju i na neharmoniju svakidašnjice.

Jamačno je i Martin Propst prolazeći ovuda poželio da se tu malo odmori, nadiše gorskog zraka, nagleda zelenila pašnjaka i šuma.

Ta tko to ne bi poželio?

A sada on leži pod velikom omorikom na Kirilovoj Poljani. Nijemac je bio. I Nijemci postaviše krasan grob Martinu Propstu, koji je zaglavio penjući se klisurama rilskim.

Na grobu nadosmo cvijeće i poruke Nijemaca na prolazu.

Oni prestaju da budu skup pojedinaca najoprečnijih interesa: oni osjećaju međusobnu povezanost, dužnost i snagu zajednice, oni jačaju taj osjećaj.

*

Od Kirilove Poljane pošli smo na brijež i traverzirajući obilazili bilo.

A kad se je susjedna kosa počela približavati, tada smo znali, da je Suho Jezero negdje pred nama.

U Suhom Jezeru kupali smo se. Sunca nije bilo, a voda je imala tek kakovih 8° C, no kupelj je bila sjajna i osvježujuća.

Konačno je došao dan rastanka.

Radovali smo se povratku kućama, a sada se radujemo, odmoreni, slikama i spomenama i dojmovima tog puta.

Kad smo prošli Zagreb, da za čas budemo kod kuće zanese nas krasna slika: tmasni oblaci porazbjijaše se, a prozirniji, blijedi spajaju ih još. Žumberačko gorje, Sljeme i sve dalje sakrito je u maglama, no Plješivica je jasno pred nama, a nad njom povijen je uzak pojas magle, u luku njenom, magle koja bjeloćom svojom živo otskakuje od tamnije boje šuma, od sivoče oblaka.

Okrunjena i ovita tim bledošćem pojasom Plješivica nam priča o ljepotama naše zemlje.

Slika tog kraja, kojim se provezosmo i prođosmo već toliko puta, nikad nije bila ljepše do toga dana.

Nad nama iskida se je oblak i mi kroz prodor dolnjeg sivog, pa uz stijene višeg, svjetlijeg i onog najvišeg bijelog oblaka gledamo gore visoko komadić čistog plavog neba.

Kako je to krasna slika, krasna zemlja.

To su te naše šume, naši bregovi, doline, sela, u kojima žive ljudi teškim životom.

Samo ovako izdaleka izgleda taj život idiličan, lijep, romantičan.

No za čas smo opet u njem, usred njegova vrtloga; htjeli bismo mu pomoći da bude ljepši.

Vezuv

Lina Horvat (Zagreb)

POLA SATA U VEZUVSKOM KRATERU

Već odavna sam željela da vidim živi vulkan. Boraveći u Italiji pružila mi se neobično zgodna prilika da za malo para vidim i to. Bit će vas sigurno, koje će zanimati, kako se za malo novaca može vidjeti Vezuv. Izvolite moguće recept?: Laka stvar! Ljeti priređuju talijanske željeznice jeftine nedjeljne izlete sa »Treni Popolari« (vrlo jeftina vrst vikend vlakova). Tako u Rimu na stanici možete kupiti retour kartu Roma—Napoli, koja ne стоји ni 20 lira (smješno, je li, za toliku udaljenost!), a ujedno možete odmah u Rimu kupiti kartu za Vezuv, koja стоји само 16 lira.

Kad uzmemo u obzir da samo put do Napulja стоји u normalnim prilikama oko 70 lira, a put na Vezuv oko 80 lira, vidimo, koliko talijanske vlasti idu na ruku turizmu.

Pješice se također može na Vezuv i to putem, koji djelomično vodi cestom, a djelomično pepelom, pijeskom i hrapavom lavom. Taj put traje otprilike $2\frac{1}{2}$ do 3 sata (do gore).

I s magarcem se može također poduzeti taj izlet. No to je prometno sredstvo bilo više u modi u ona vremena, kad je put željeznicom na Vezuv bio gotovo nenaplativ. Sada je dakle omogućeno i slabije situiranim ljudima da se mogu popeti na Vezuv bez velikog zamaranja.

Da vam pravo kažem, ja bih radije bila išla na Vezuv pješice, usprkos srpanjskoj vrućini (i to onoj talijanskoj), ali radilo se o tome da se vrijeme što bolje iskoristi. Inače bi nemoguće bilo u isti dan biti u Pompejima, na Vezuzu i u Napulju. Toliko moram da kažem kao planinar u svoju obranu...

Iz Pompeja juri ma baš paklenim tempom električna željezница »circum-vezuviana«. Razmišljaj: evo, običaj je, da ljudi ostavljaju neukroćene vulkanske

goropadi (po mogućnosti) u pristojnoj udaljenosti. Ali nije takvi odnosaj između okolišnog pučanstva i Vezuva. Zbog toga što je pučanstvo mnogobrojno, a tlo u okolini veoma plodno čovjeka neodoljivo nagoni i privlači da se naseli čak i po obroncima brda, koje vari smrt svemu živome. (Po jednoj interesantnoj statistici, poginulo je od 1500 g. do danas od vulkanskih provala oko 200.000 ljudi.) Čovjek je smion, i pošto prođe opasnost, on opet načini dom, pa na rastrošenoj plodnoj lavi obrađuje i gaji biljke, koje mu tri puta godišnje daju plodove.

Prolazimo šumu oleandera. Miris daleko seže unaokolo. Paome, naranče, loza, smokve, sve to ovdje neobično bujno raste.

Silazim u Pugljanu (jer to je polazna stanica za vožnju na Vezuv) i kako s kolegicom živo razgovaram, obrati nam se iznenada — također kajkavskim dijalektom — jedan gospodin, koji je u blizini stajao. Bio je to odlični bugarski političar i žurnalist S. S., koji je dugo boravio u Zagrebu, pa je vrlo dobro upućen

Foto: Ž. Valla

U krateru ne miriše ugodno!

u naše prilike. Bilo je zanimljivo razgovarati s takovim čovjekom, no to nije dugo trajalo: vlak ga je odvezao tamo, odakle smo mi upravo došle.

U vagonu »Funicolare Vesuviana« bilo je vruće sjedjeti. Šarolika publiku! Francuzi, dva madžarska daka, pa — naravno — neizbjegivi Englezi, nekoliko Talijana, mi i ličnost od stotinadeset kilograma, koja je bila veoma uočljiva. Bio je to neki veoma dobroćudni australski veletgovac.

Dižemo se postepeno i prolazimo mimo vrtova, voćnjaka i vinograda, što zapravo svaki posjednik ima sve troje zajedno. Mnogo se zapaža cvjetače, rajčice, ricinusa, smokava i oleandra. Zemlja je sipka kao brašno. Zapara je. Sve vapi za kišom.

Uspon pruge biva sve oštriji. Nestaje vrtova i vinograda. Prugu prati neko vrijeme aleja akacije, između kojih viri veliko mnoštvo čednih violetnih skabioza u najrazličitijim nijansama.

Više restauracije i starog opservatorija nema nikakove vegetacije. Pustoš prekrta pepelom, pijeskom i lavom! Često zapažam ograde i nasipe bilo od drva, bilo od kamena, koji usprkos svojoj veličini izgledaju jako naivni, usporedimo li s njima silu, s kojom su postavljeni u borbu.

Citavo to čunjasto vezuvsko brdo s otsjećenim vrhom je sipko. Teško je pješaku hodati takovim terenom, no ne bi žalili truda, jer je bez sumnje pješačenje Vezuvom veoma interesantno.

Konačno je iz željeznice trebalo prelaziti na uspinjaču, jer smo stigli do podnožja strmog sipkog kusočunja. Uspinjača se penje usponom od 50%, a digne vas za 300 metara više. Iskrca vas na stanicu, koja je oko 1130 m visoko, a kako je silna erupcija 1906. g. bacila u vis veliki dio vrha (Vezuv je tada bio visok oko 1340 m — najveća visina uopće!), to ste za nekoliko časaka na vrhu, koji je sada visok oko 1170 m.

Pogled je s uspinjače divan. To je onaj pogled, poslije kojega bi trebalo umrijeti ...

Malo je čudno na horizontu. Okrenuti smo baš prema suncu. Zrak titra. Vrućina je. Ublažuje ju ugodni povjetarac.

Siljasti čunj u vezuvskom krateru

Na sredini puta križaju se uspinjače. Nekoje putnike jeza hvata, kad vide da vagon, koji pred nama strmo klizi dolje, ovisi o jednom užetu — doduše snažnom, ali... Dobroćudni Australac odmahuje, da to nije ništa. Vozio se on iz Sýdneya u Singapur, odavle u Kalkutu pa u Kairo, u Napulj — sve avijonom —, pa što je sad njemu vezuvska uspinjača! Usprkos tome, što je to sve prošao i što je u mogućnosti da si priušti sve najbolje, apsolutno ne izbjija iz njega bahatost, već je pun dobre volje.

Uz uspinjaču vodi pješački put. Visoke stepenice svladavaju dva njemačka daka. Postajkuju i dive se vidiku. Evo tamo na desno prostro se u ravnici prljavi Napulj (bez srca obaram iluzije!), koji je izdaleka ipak lijep. Podno samog brda blizu Napuljskog zaliva su: Portici, Resina, Herculaneum, Torre del Grecco, Torre Annunziata, pa Boscoreale (gdje su nađene prekrasne rimske srebrne posude); na jugoistok od Boscoreale bjelasaju se Pompeji, radujući se lijepome danu.

Nakon 18 stoljeća pompejanske kuće opet obasjava sunce. U rimskim ljetnjicima opet mirišu oleandri, opet zriju naranče, opet rastu paome. Pomno

taracanim ulicama opet hodaju ljudi — ljudi nešto drugačiji po mišljenju i odijelu od onih, koji leže sada u muzeju u pozama, koje odaju užasne smrtne časove.

Tamo malo dalje uz azurno more leži opjevani *Sorrento*. Iz pučine vire otoci *Ischia* i *Capri* — (da, Modra šipila!). Vruć dan lebdi nad svom tom ljetopotom.

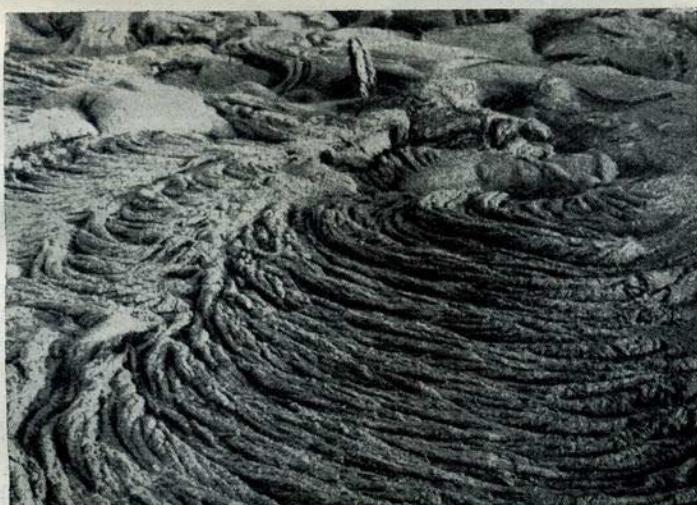
Evo nas konačno na stanici, gdje se internacionalna publika iskricala. Još desetak minuta šetnje širokim i udobnim putem, koji vodi do ruba kratera i do vezuvskog vrha!

Susrećemo vesele Talijane, koji uz gitare pjevaju melodiozne napolitanske pjesme. Nedjeljom se uspinju na Vezuv, ne bi li im kapnula koja lira u šešir. Uz tako divnu prirodu još takova pjesma! Divno je grlo tih pučana.

Na rubu kratera susrećem nekoliko ljudi. To su vodiči, koji godinama silaze s turistima u krater. Pitam, koliko računaju. Jedan od njih odmah mi pruža ulaznicu, koju naravno prihvataćam, jer taj čovjek vodi za 15 lira po krateru do samoga grotla.

Dok me ne mine ono prvo oduševljenje, silazim s kolegicom i vodičem niz strmi pepelnji put u vezuvski krater. Uz put je neka provizorna ograda, od koje vodič otkida granu i baca je metar niže nas. Isti čas je planula i netragom nestala. I izvan kratera je bilo vruće, a pogotovo ovdje sve titra od vrućine, sve je oko nas usijano. Mi hodamo kraterom po ščvrsnutoj lavi, ispod koje sve kuha i vrije. Pod stopama osjećamo lake trzaje. Na dnu golemog kraterskog kotla je lava, koja izgleda kao sasušena marmelada. Gdjeđe je poprskana žutim sumporom. Već hodamo pet minuta, a oko nas je sve tako jasno i vidno, da možemo točno promotriti sve pojedinosti. Koracam u stopu za našim vodičem, koji dobro poznaje teren prema šiljatom čunju, koji se ispeo u samome krateru, a iz njega kulja gusta para s dimom visoko u vis kao iz goleme fabrike. Tako je bilo čitavih pet minuta, a onda se situacija promjenila. Oblak sa zagušljivim plinovima udario prema nama, guši nas gadno, a mi stavljamo najprimitivnije maske pod nos: svoje rupčice. Nekoliko časaka smo otcjepljeni od čitavog svijeta, ne vidimo ništa oko sebe.

Slijedimo dalje našeg starca vodiča (koji već 43 godine vrši tu službu — tako bar on sam kaže), slijedimo ga u stopu, da ne stanemo u meku lavu, koja izgleda

Lava u vezuvskom krateru

naoko čvrsta. A onda nam se otvaraju novi vidici. Oko čunjastog brežuljka, iz kojega suklja dim i para, ima mnogo većih i manjih brežuljaka s ventilima, iz kojih piše smrdljivi plinovi i para uz jak šum. To potjeća na one ventile, koji se vide na lokomotivama. Smrad biva sve veći, sve se teže diše. Osjeća se vruća vлага i velika zapara. Tu i tamo vide se čudnovate naslage guste lave, koja izgleda sad kao niz kobasicu, sad kao veliko mnoštvo pletenica, sad kao pravilno izrađeni izbočeni ornamenti, a onda opet kao niz plošnih oblih stepenica. Baš ova formacija plošnih stepenica omogućila nam je da smo vrlo lako došli i do glavnog brežuljka, iz kojeg se neprestano dimilo. Kad smo došli sasvim blizu ždrijelu, vidjela se jarka paklena vatra, čuo se šum plamena, u tamnomo oblaku zapažale su se usprkos dana iskre; iz dubine dizala se neprestano ogromna količina pare, koja se na sreću dizala visoko u vis, da se u velikom luku prostre visoko povrh nas.

Do samog ždrijela trebalo je hodati kraterom oko dvanaest minuta. Ma da je tu samih pet koračaja preda mnom bilo otvoreno ognjeno vulkansko ždrijelo, nisam osjećala ni najmanjeg straha. Sve je to za mene bilo tako novo i zanimljivo, da nisam onaj čas shvaćala, u kakovoj sam opasnoj situaciji. Prisutnost prijaznog starca vodiča toliko je djelovala mirno, da mi je čitav taj grozni Vezuv izgledao kao ukroćena goropad, koja za volju turista mora da miruje. Neko smo vrijeme šuteći promatrali, kako plamti, suklja i hukti plamen, a kad se začula neka sumnjiva detonacija (mi smo tome prastično kazale da se Vezuvu podrignulo), složile smo se u tome da je najbolje da se vratimo na sigurno tlo.

Kod povratka bilo nam se opet gušiti. Oblak smrdljivih plinova izšao nam je ususret i napunio nam pluća, tako da smo još čak u Napulju kašljucale od za-gušljivog sumpora. Za desetak minuta bili smo na »sigurnom«, na rubu kratera. Tu se zadržala ostala publika. Na licu dobroćudnog Australca zapažalo se izvan-redno raspoloženje. Na nama sigurno također.

S udobnog mjesta, gdje nije bilo sumpora u uzduhu i gdje nije tlo palilo tabane, gledali smo nakon povratka put, kojeg smo malo prije prošli. Vrh Vezuva sada je zapravo velika zdjela, koja ima po prilici promjer od 600 metara. Taj je prostor okružen neravnim rubom, te je dubina kratera različita. Mjestimično je tada bio dubok deset, mjestimice i trideset metara. Po rubu te ogromne zdjele vise krpe zasušene lave, a dno zdjele ima izbrežina i udolina. Vidjelo se tu i tamo i žarke lave, u koju su vodići spretno utiskivali sitni novac i nuđali to za spomen na Vezuv.

Vezuv je bio dobre volje, bio je miran — uistinu ukroćena goropad, dobro je da smo ga zatekli ovako pitoma.

Evo sada tek silaze u krater ona dva mađarska đaka. Zagušljivi oblak navalio je svom silom prema njima — morali su se vratiti. Mi smo pošle baš u pravi čas u krater, jer tada je bila rijetko povoljna situacija.

Sad istom, kad sam to sve promotriла sa sigurnog mjesta i kad sam dozvala u pamet, kolika je sila vulkan, prošli su me srsi od užasa kod pomisli, što mi se eventualno moglo dogoditi. Sad sam svjesno osjećala, da Vezuv nije interesantna atrakcija priređena za radoznalog turistu, nego da je to živa lomača, kojoj ne možeš ništa dokazati. Da je to sila, koja riga kad joj se prohtije užarenu lavu, koja je kadra upropastiti gradove, da je to sila, koja svom snagom izbacuje kamenje, bombe, pepeo, vodu, vatru, plinove, sila koja upropaštava sve živo što je blizu.

Nakon doživljaja ovoga dana prožimala me svu veliku radost.

Putujući Italijom doživjela sam veoma snažne dojmove. Tako se na primjer snažno doimljу djela velikog Michelangela, pohod u katacombe, stari rimski forum i t. d. No Vezuv je bio od sviju doživljaja najjači — ne kažem najljepši. — Ovako snažno može da djeluje samo prirodna pojava.

Foto: M. Petrošić

TRESKAVICA PLANINA: ČABENSKE STIJENE

Foto: M. Petrošić

TRESKAVICA PLANINA: BIJELO JEZERO

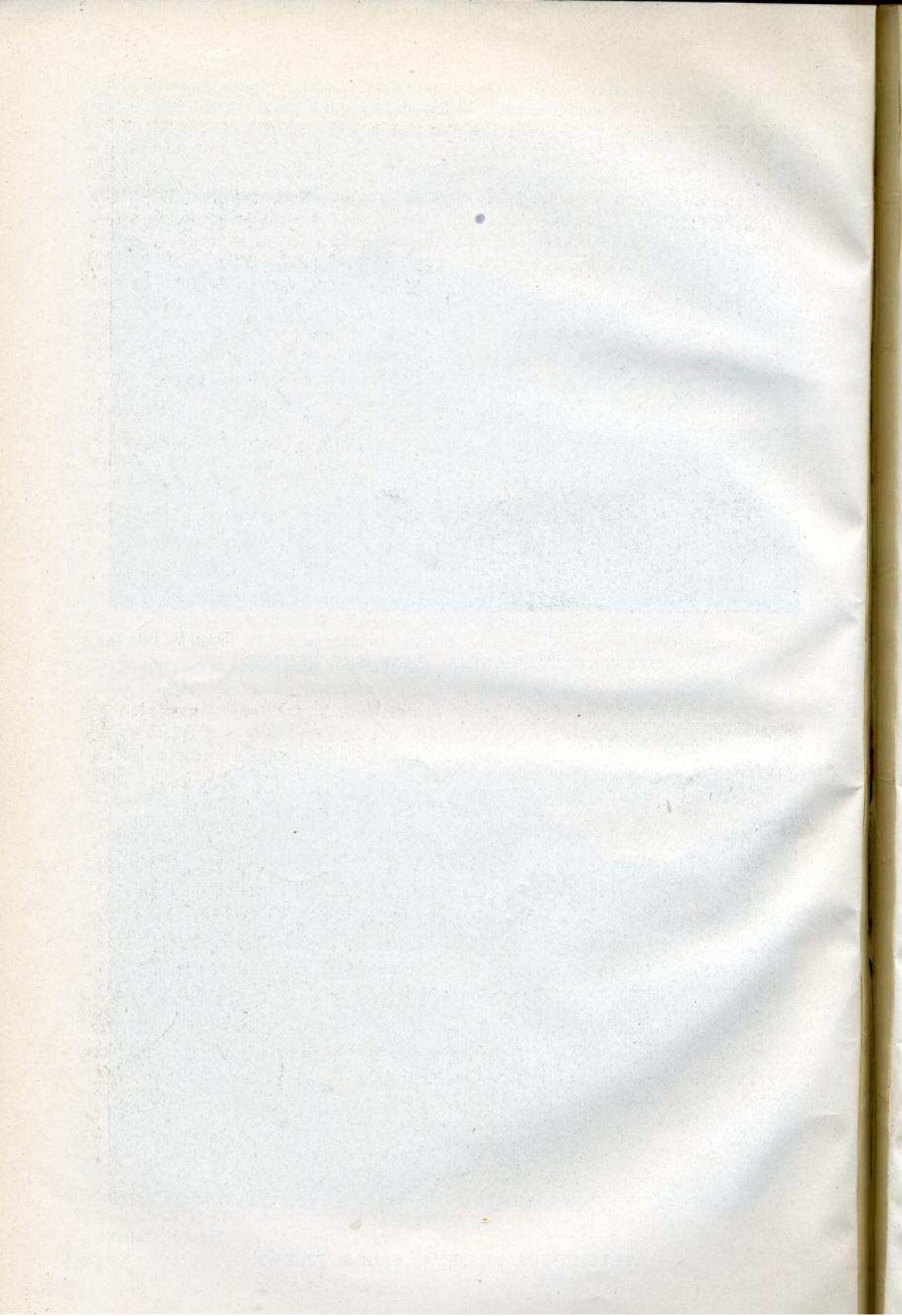

Foto: Ž. Petričić

JUŽNI VELEBIT: VRH VISOČICE ZIMI

Foto: Ž. Petričić

JUŽNI VELEBIT: POGLED NA VISOČICU IZ DIVOSELA

